

دور

تنقید

ترجمہ: قلندر مومند

لیک: ولیم ہنری ہاپسن

Ketabton.com

انتساب

۱. گران دوست محمد خان کامل مومند
۲. محترم ڊاڪٽر مظهر علي خان صاحب
۳. اوڌ اولسي ادبي جرگي

په نوم

چي زه ئي ڌ تنقيد په نظرياتي او عملي معنو پوه ڪړي

يم

قلندر مومند

ٽول حقونه ڌ قلندر مومند ريسرچ سٽيل په حق ڪنبي محفوظ دي

د ڪتاب نوم	تنقيد
ليکونڪي	قلندر مومند
څلورم ڌل	2008
شمبر	1000
ڌ چاپ ڌاني	امن پرسس باچا خان مرکز پٻڻور
قيمت	80/-
ڌ موندلو درڪ	يونيورسٽي بڪ ايجنسي خبر بازار پٻڻور

تنقيد

تلخيص او تنقيه

قلندر مومند

Pukhto.Net

پښتو

قلندر مومند ريسرچ سيل پښتور

باعث تحریر آنکه

د بائرن د یو ډېر مشهور شعر ترجمه ده:
تیرے چہی خپل نوم چاپ شوع ووینی نو
خوشحالپری کتاب بیا کتاب وی که هیخ پکنہی نه وی بیا

ما چې دا مقاله لیکله نو خدائې گواه دے چې د
بائرن دا شعر مې ذهن کنې نه وه خکه چې یو خو د دې
نه اگاهو هم زما تخلیقات چاپ شوی دی او ما خپل نوم
ډېر خل چاپ شوع لیدلے دے او بله دا چې د دې مقالې د
لیکلو مقصد هډو چاپ کول وو نه. دا خو هسې بسوروا
کنې تیکه راغله.

د دې مقالې موضوع د تنقید مطالعه ده دا د ولیم
هنری هډسن (متوفی ۱۹۲۰ء) د مشهور او معروف
کتاب "انټروډکشن تو د سټیډی او لټرچر" د یو باب
تلخیص دے. دا باب د پښتو د ایم اے په تعلیمی نصاب
کنې شامل دے او د ایم اے شاگردان د دې کتاب په
حقله ډېر مشکلات محسوسوی. په تېر مارچ کنې زما
خني شاگردانو زه په دې مجبور کړم چې هغوی ته دا

حېث د دې دويم ايډيشن سره شاملوم. و ما توفيقی الا بالله.

گړانو لستونکيو به دا محسوس کړه وي چې دا مقاله دومره زړ فهم ته راتلونکې نه ده او د هېسن د پوره عبارت د تلخيص په وجه شايد چې پکښې زما د طرفه هم اشکال پيدا شوه وي خو حقيقت دا ده چې د دې نه زياته اسانې نه ما خوښوله او نه مې کولې شوه.

هېسن دا مقاله د دې صدۍ په سر کښې ختمه کړې وه نو ځکه د تنقيد جديد ترينې نظريې چې د هغه د مقالې او د هغه د وفات نه پس ته خورې شوې دي هغه نه پاتې شوي دي مثلاً د تنقيد په حقله مارکسي لينني نظريه Marxistleninist theory يا د ژان پال سارتر Existentialism اوسنۍ نظريه چې د ادب او تنقيد سره څومره تعلق لري بلکې د ټي ايس ايليت د روايت په نظريه هم پکښې څه نه دي ونيولي شوي. دغسې به ښاغليو لستونکيو ته دا هم محسوسېږي چې دې مقاله کښې د تنقيد د ابتداء نه تر ۱۹۱۰ء پورې د تنقيد د مختلفو نظريو بحث هم نه ده شوه. د دې وجه دا ده چې د ښاغلي هېسن مقصد دا نه وه چې د تنقيد تاريخ بيان کړي هغه صرف د مبتديانو (ښاغليو لستونکيو ته به احساس وي چې هېسن د مبتدي نه څومره لويه مطالبه کړې ده) د فائدي دپاره د تنقيد د مطالعې اصول بيان

کتاب سبقاً سبقاً وښيم. ما د هغوی د اسانې دپاره د دې کتاب څه نوټونه واخستل او هغوی ته مې پرې لکچرونه ورکړل. د ليکچرونو په دوران کښې ما دا محسوسه کړه چې د ځنو هغو ملگريو دپاره چې حالاتو ما نه لرې کړي دي دا نوټونه چاپ کړم او محض په دې غرض زه دې ته تيار شوم چې خپل نوم په چاپ کښې ووينم. دغو ملگريو کښې چې د ټولو نه اول کوم ملگره زما ذهن ته راغلي وه هغه خور او گران اجمل وه:

اے غائب از نظر که شدی ہم نشین دل

می بینمت عیان و دعا می فرستمت

هېسن په خپله مقاله کښې د مغربي ادب ځنو مشهورو ليکونکيو ليکونو او نظريو ته اشارې کړې وې. زما اراده دا وه چې دې مقالې سره يو "تعلیقات نما" غنډې شې وليکم چې دغه مشکلات حل شي خو د وخت د کمی په وجه زه دې ته تيار نه شوم ولې د دغه مشکل د حل دپاره ما دا وکړه چې د مقالې په متن کښې چې مختصراً څومره کېده شې ما څه لږ غنډې وضاحت وکړو او زما يقين ده چې که لستونکي زما مجبوري د ذهن مخکښې راولي نو ما به د دې دومره کوتاهې دپاره معاف کړي. ما دا اراده بالکل پريښې نه ده که ما ته هر کله فرصت گټو له راغلو نو زه به دا تعلیقات خامخا ليکم او که خدائي ته منظوره وه هغه به د دې مقالې د تکملي په

کړی دی او بس.

نو ځکه ما هم نه دغه بحثونه چېرلی دی او نه مې ورته اشاره کړې ده او که چا مشکل پسند لستونکی ته پکښې په دې وجه څه کمه ښکاری نو زه د اول نه د دغه کمی اعتراف کوم.

د دې مقالې د لستو نه مخکښې او پس چې زه د چا د تبحر علمي نه متاثره شوه یم او په دې سلسله کښې چې د کومو کومو استاذانو د علم نه ما فائده اخستې ده زه د هغو مننه کوم. دې استاذانو کښې ښاغلي دوست محمد خان کامل مومند، ډاکټر مظهر علی خان، پیغله مارگرېټ ایس هارپوټل، پروفېسر راول شکوه ملک او پروفېسر عزیز الصمد شامل دی.

قلندر مومند

۹ اپریل ۱۹۶۳ء

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمده و نصلی علی رسوله الکریم و علی اتباعه و اهل بیتهم اجمعین.

تنقید څه ته وائی:

تنقید محاکمې ته وائی. او په عامو خبرو اترو او ادبی اصطلاح کښې ادبی نقاد هغه چاته وائی چې هغه د یو مخصوص خصوصیت او مشق له وجې ادبی تخلیقات خپروی. د دغو تخلیقاتو د حسن او قبح اندازه لگوي او بیا پرې یوه فېصله کوي. خو تنقیدی ادب کښې هغه ادب هم شامل ده چې پکښې څه "فېصله" نه وی او په دې طریقه د تنقیدی ادب لاندې هغه ټول ادب راځي چې د ادب متعلق لیکلې شوه وی. که د دغه لیک مقصد تجزیه وی که محاکمه یا شرح او که دغه ټول څیزونه پکښې مشترک وی.

شاعری، ډرامه، ناول او د ادب نور اصناف براه

راست ژوند سره تعلق لری. د تنقید تعلق دغه شاعری،
 ډرامې، ناول او پخپله تنقید سره وی. که مونږ د تخلیقي
 ادب دا تعریف وکړو چې دا ادب د ادب د مختلفو اصنافو
 په ذریعه د ژوند ترجمانی او شرح کوی نو تنقیدی ادب د
 دغه تخلیقي ادب او د دې د اصنافو ترجمان او شارح دے.

په تنقید اعتراض:

مگر په تنقید باندې کېدونکیو اعتراضونو کېنې د
 ټولو نه لویه اعتراض دا دے چې که زموږ ادبی مطالعه
 کېنې زموږ د ټولو نه لویه فرض دا وی چې مونږ دې د یو
 مصنف په مافی الضمیر خان پوه کړو نو بیا په کېنې د
 نقاد د واسطې څه ضرورت دے؟ مونږ که د شیکسپیر یا
 دانته په حقله خان پوهول غواړو نو په ځانې د دې چې د
 دې لیکونکیو تخلیقات پخپله ولولو مونږ ولې د نورو
 لوستونکیو په معلوماتو تکیه وکړو او د کتاب لوستلو په
 ځانې د کتابونو متعلق کتابونه BOOK ABOUT BOOK ولې
 ولولو. زموږ ژوند ډېر لنډ تنگ دے او مونږ د وخت دومره
 فضول خرچی نه شو کولای. بیا په نننۍ زمانه کېنې د
 حاشیو شرحو او نوټونو صنعت دومره ترقي کړې ده چې
 زموږ لاسپېرې د دغه صنعت د لاسه په اصلی کتابونو
 تنگې شوې دی او بیا د دغه کتابونو په حقله کتابونه او
 بیا د هغو په حقله کتابونه لیکلې کېږي چې اصلی ادب

کم او تشریحی ادب زیات شوع دے. نه یواځې دا بلکې
 اوس علم مونږ ته د اصلی ذرائعو نه حاصلېږي، بلکې
 دغه علم مونږ په سیکندې هېنډو یا تهرې هېنډو حیثیت
 حاصلوو. یو نقاد په ملتین تنقید وکړي په دغه تنقید یو
 بل نقاد خامه فرسائی وکړي او مونږ د ملتین په شاعری
 او پیغام د خان پوهولو دپاره خامخا دا تنقیدونه ولولو. د
 ملتین په حقله دغه نظریه د یو شیرر یا د یو میتھیو آرنلډ
 کېدے شی. دې کېنې اوس خطر دا ده چې مونږ به د شیرر
 او آرنلډ په مطالعه کېنې دومره بوخت شو چې رانه به
 ملتین پاتې شی. او دا خو ظاهره خبره ده چې په یو کتاب
 باندې د لیکلې شوی تنقید مطالعه د دغه کتاب د
 مطالعې نه زیاته سودمنده کېدے نه شی. او دې کېنې
 غټ نقصان دا وی، چې مونږ به د ادب او ادبی شخصیتونو
 په حقله خپله رانې نه بلکې د یو نقاد او یا د بل نقاد رانې
 لرو او دا به ډېره سطحی وی.

د تنقید ضرورت:

په موجوده وخت کېنې دا اعتراض وزنی خو دے.
 خو د دې دا مطلب نه دے چې مونږ دې د تنقید د فائدو
 نه منکر شو.

ورومیه خو دا خبره یاد ساتل پکار دی چې تخلیقي
 ادب او تنقیدی ادب کېنې د یو مطالعه کونکي د نقطه
 نظر نه څه دومره لویه فرق نشته مونږ د ادب دا تعریف

کوو چې ادب د هغو څيزونو بيان وي چې ژوند کښې پکښې مونږ ډېره دلچسپې اخلو. اوس په ژوند کښې له ټولو نه زيات دلچسپ څيز انفرادي شخصيت دے. او نقاد چې په يو ادبي تخليق تنقيد کوي نو اديب د هغه شخصيت مطالعه او تجزيه هم کوي چې ده نې په خپل تخليق کښې اظهار کړے وي. نو په دې دليل تنقيد هم د ژوند سره هغه علاقه لري کومه چې شاعري او د ادب نور اصناف لري او داسې تنقيدی ادب هم د تخليقی ادب يو قسم وگرځي.

په دې حال کښې دا مسئله اوس صرف د تنقيد د صحيح او غلط استعمال مسئله پاتې شي. او دا مسئله څه دومره گرانه مسئله نه ده. مونږ د خپلې تجربې نه هم دا مسئله زده کولې شو چې تنقيدی مطالعه کوم وخت سودمنده او کوم وخت مُضره ده؟

تنقيدی مطالعه هغه وخت ضرر رسانه شي چې مونږه د يو لونی ليکونکي پخپله د يو بل لستونکي رانې باندې تکیه وکړو او کتاب ته د براه راست رسايی په ځانې د دغه نقاد رانې خپله کړو. دا زمانه د خلاصو زمانه ده او د علم د نورو څانگو غندي اوس دا مصيبت ادب ته هم راغلې دے او د سړی زړه کله کله دا غواړی چې د ځنو هغو ليکونکيو په حقله چې نه خوښي مونږ سره د لستلو دپاره وخت شته او نه همت، د دغو خلاصو په رانې

اعتبار وکړو او د نورو خلقو په شان مونږ هم خلق په دې مرعوب کړو چې گڼی مونږ دغه ليکونکي لستلی دی. د دغه غرض دپاره مونږ د هومر د اوډیسی په ځانې د دې کتابونو خلاصه لستل غوره گڼو. اوس دا هم نه ده پکار چې سرے دې د دې مخالفت وکړی چې دا خلاصه لستل نه دی پکار. ځکه چې دا ناممکنه ده چې سرے دې د ټولې دنيا د لستلو قابل کتابونه پخپله لولی. که خبره دې ته راشی چې آیا که اوډیسی مونږ پخپله نه شو لستلے نو د هغې خلاصه دې هم نه لولو. نو زه د دې په حق کښې نه يم ځکه چې زما په خیال د دې شهکار متعلق لیر علم د دې نظم نه د مطلق ناواقفیت په مقابله کښې غوره دے ژوند ډېر مختصر دے او مونږ په ډېر محنت هم د دنيا ټول ادب نه شو لستلے. نو ځکه چې څومره لستلے شو دومره غنیمت دے. او که دا لستل د بل چا په واسطه وی نو مونږ دې ترې مخ صرف په دې وجه نه اړوو چې دا د بل رانې ده. او دا کېدے شی چې دا مطالعه مونږ دې ته ولمسوی چې د دغه ليکونکي پخپله هم مطالعه وکړو. او یا د دې مطالعې نه په راتلونکي وخت کښې څه ادبی فائده واخلو. په دې سلسله کښې د والتیر مثال زمونږه ښه رهنمائی کولے شی. والتیر د اتلسمې صدی د عظیم ترینو ليکونکيو نه يو وه او ځکه دې ذاتی طور سره هم او د ادب تاریخ کښې د ده مقام په وجه هم ډېر اهمیت لري. د

داسې ليکونکي په حقله به ځنې سوالونه يو ځل خامخا زمونږ ذهن کښې پيدا کېږي. د هغه مقصد څه وه؟ د هغه طريق کار او کارنامې څه و؟ د هغه څومره ليکونه تاريخي اعتبار سره او څومره ادبي اعتبار سره اهميت لري؟ د داسې سوالونو که يو عام ځواب مونږ بيا مومو نو دا هم غنيمت ده. ځکه چې د والتير د تصانيفو شمار د ۶۲۰ نه زياتېږي او دا ديارلس شلې کتابونه هيڅوک هم نه شي لستلې نو اوس که لارې مورلې راپاسې او مونږ ته د څلورو سوؤ مخونو په کتاب کښې د والتير په حقله د هغه ټول معلومات راکړي نو مونږ له پکار دي چې په شکرپه ټي قبول کړو. د دې نه علاوه هره زمانه کښې ځنې واړه ليکونکي هم وي چې ښه ليکونه ئې کړي وي. اوس که څوک نقاد د دغو وړو ليکونکيو ښه ليکونه راټول کړي نو مونږ له پکار دي چې ترې فائده واخلو ځکه چې د دغه ليکونکيو ټول ليکونه لستل نه خو مفيد دي او نه ممکن. مونږ لره که يو طرفته د مصنفينو په حقله راتي ته مبالغه آمېز اهميت نه دی ورکول پکار نو بل طرف ته د دې اصولو نه هم انکار نه دی کول پکار چې زمونږ اصلي غرض د ادب مطالعه ده نه چې د دغه ادب شرح يا په دغه ادب د تنقيد او تبصرې مطالعه. د ادبي مطالعې بنيادي غرض دا وي چې د مطالعه کونکي او د مصنف يا اديب تر مېنځه ذاتي باهمي تعلق قائم شي نو ځکه د دې

غرض دپاره د نقاد د واسطې او وسيلې څه خاص ضرورت نه پېښېږي. مونږ د يو لوتی کتاب پوره خوبې او حيات آموز محرکات هله محسوسولې شو چې دغه کتاب سره براه راست رابطه پيدا کړو. مفسر او مشرح دا خوبې او محرکات په ډېره وړه پېمانه مونږ ته رسولې شي. زما يو امريکني دوست چې د ادب ډېر نامتو اُستاد ده، ما ته يو ځل د خپل يو شاگرد قصه کوله. هغه ما ته ونيل چې زما شاگرد د شيکسپيئر په ډرامه "ټمن او ايتنهز" باندې د تحقيق کولو په غرض ما نه پښتنه وکړه چې دې سلسله کښې زه کوم کتاب ولولم. او زما ځواب ورته دا وه چې په "ټمن او ايتنهز" باندې د خان پوهولو دپاره د "ټمن او ايتنهز" نه غوره کتاب نشته. زه دا حقيقت يو ځل بيا سر دوږاره کوم چې د يو کتاب د شرح يا د تبصرې مطالعه د هغه کتاب د مطالعې نعم البدل هيچرې نه شي کېده. د دغه کتاب په مطالعه کښې چې مونږ کوم زيار او مننود کوؤ هغه د ادبي کلچر د ذريعې په حيثيت د دغه کتاب په حقله د بل چا نه د حاصل کړي علم په نسبت په څو چنده زيات قدر او قيمت لري.

په تنقيدی ادب لستلو کښې د يو بل نقصان هم ډېر لوړ احتمال شته. که مونږ خان شرحو او تبصرو لستلو ته وقف کړو نو مونږ خان انفعالی طور سره د يو بل سړي راتي قبلولو او د هغه د فېصلو منلو ته وسپارو. دا ډېره

لویه خطرہ ده او چې څومره یو نقاد لوڼه وی دومره نا خطرہ هم لویه وی. لوڼه نقاد هغه ته وائی چې امتیازی علم پوهه او زورور شخصیت لری او داسې نقاد نه مونږ ډېر زر متاثره کېږو. د ده شعور فهم او ادراک، ته مونږ خپل شعور فهم او ادراک ډېر زر ایل کړو. نتیجه ئې دا شی چې مونږ د کتاب مطالعه د ده په سترگو شروع کړو. مونږ په کتاب کښې هم هغه څه وینو کوم چې دے وینی. چې چرته دے غلطی کوی. هلته مونږ هم ورسره خان رضاکارانه طور باندې غلطوؤ. چې کوم څیز د ده د نظر نه پاتې شی هغه څیز مونږ هم نه وینو او زمونږ مطالعه او ذهن د ده د مطالعې او ذهن غلامی قبوله کړی. په دې طریقہ دې د کتاب او زمونږ ترمېنځه د ترجمان حیثیت نه بلکه د دېوال حیثیت اختیار کړی. د رهنمایی په ځانې دے زمونږ لار ونیسی او زمونږ ذهن په خپله کار کول پرېږدی.

لکه څنگه چې مخکښې وویل شو د تنقید د غلط استعمال نه د ډېرو سنگینو نتیجو راپیدا کېدو احتمال شته. خو د دې دا مطلب نه دے چې ادبی مطالعه کښې دې مونږ د تنقید د اهمیت نه سترگې پټې کړو. د دې مطلب خو به یا دا وی چې مونږ د خپل ځان نه زیات هوښیار خلق نه تسلیموؤ او یا دا چې د نورو کسانو ژوره تجربه او برتر علمی قابلیت او هوښیارتیا هېو زمونږ

پکارېدې نه شی.

د تنقید لوڼه فرض دا وی چې زمونږ ذهن روښانه کړی زمونږ علم زیات کړی او مونږ کښې د علم حاصلولو تلوسه پیدا کړی. که چېرې مونږ دا منو چې یو لوڼه شاعر مونږ ته د خپلو تخلیقاتو په ذریعه د ژوند مقصد نیسی او مونږ خان سره په دغه معنی کښې شریکوی. نو مونږ له دا هم منل پکار دی چې یو لوڼه نقاد هم مونږ د ادب په معنی پوهوی او خان سره مو په دغه معنی کښې یو کوی. رښتینې نقاد هغه علم لری چې د هغه د کار دپاره ضروری دے او د نقاد دغه علم زمونږ د علم نه زیات ژور، زیات پوخ او ځکه زیات د قدر قابل دے. د دې نه علاوه هغه د بصیرت پوهې او شعور خاصه ملکه لری. نو دا به یقیناً ډېره لویه خورده گیری وی که مونږ دا وواؤ چې داسې سرے به یوه ادبی فنپاره کښې زمونږ نه زیات څه نه وینی او دا به ډېر لوڼه حماقت وی چې مونږ دا فرض کړو چې د ده په مدد به مونږ په دغه فنپاره کښې زیاته ښکلا، اهمیت او معنی نه مومو. نقاد مونږ ته همپشه د نظر یوه نوې زاویه نیسی او زمونږ هغه تاثرات چې مونږ محسوس کړی خو وی خو ظاهرولې ئې نه شو، څرگندوی. هغه کله زمونږ رهنما وی راته لار نیسی او کله زمونږ د لارې ملگرے وی او راته په لاره هغه څیزونه نیسی چې زمونږ نظر پرې ښویدلے وی. په دې طریقہ هغه مونږ ته دا رازده

د پورتنی بحث نه باید چې ښکاره وی چې د تنقید دوه مقصدونه، تشریح او محاکمه وی. تر اوسه پورې دا دواړه مقصدونه نقادانو غبرګ او په یو ځانې استعمال کړی دی. د نقادانو اکثریت دا منی چې د تنقید اصلی غرض د یوې ادبی فن پارې متعلق فېصله کول دی. خو دغه نقادانو د دغه غرض دپاره تشریح نه تل تر تله د یوې ذریعې کار اخستې دے. ولې د څه مودې راسې د نقادانو یوې ډلې دا نظریه شروع کړې ده چې د تنقید صرف یو مقصد دے او هغه تشریح دے. دا ډله تشریح او محاکمه نه صرف بیل بیل بلکه متضاد څیزونه ګڼی. د دوی د خیال مطابق د نقاد کار محض او محض دا دے چې د یوې ادبی فن پارې تشریح او وضاحت وکړی او بس.

کوی چې مونږ دې په زیات ژور نظر او فکر او بهتر قوت تنقید د کتاب مطالعه وکړو. نقاد هغه وخت زمونږ نور هم زیات پکارېری چې دے زمونږ فکر او نظریو سره اختلاف کوی او هغه د ایمرسن خبره چې مونږ ته محض "هدایات" نه بلکې "اشتعال" هم راکوی. که مونږ د هغه مطالعه په هغه نظر کوؤ په کوم چې پکار ده، او زمونږ ذهن حاضر او بېدار وی نو هغه سره اختلاف یا اتفاق دومره لوټے فرق نه پیدا کوی که مونږ هغه سره متفق یو او که ورسره اختلاف کوؤ، په هر صورت به مونږ د هغه د بصیرت او قوت نه فائده اخلو.

نکتې

۱. تنقید څه ته وائی. د تنقید عام تعریف.
۲. په تنقید عام اعتراضونه. د نقاد د واسطې عدم ضرورت. والتیر او مورلے.
۳. تنقید هم یو تخلیقي عمل دے او د تخلیقي ادب سره مساوی حیثیت لری.
۴. د تنقید غلط استعمال. په پټو سترګو د نقاد هره خبره منل.
۵. د تنقید صحیح استعمال. تنقید زمونږ رهنمائی کوی.

وضاحت و کړی.

د دې غرض دپاره به د هر یو نقاد خپل مخصوص طریق کار وی. هغه به یا خو خپله ټوله توجه په دغه کتاب مرکوزوی او یا به د دغه مصنف د نورو کتابونو په رڼا کښې د دغه کتاب وضاحت کوی او یا به د تقابلی مطالعې په رڼا کښې د کتاب تشریح کوی. هغه دا هم کولای شی چې یو قدم وړاندې لاړ شی او د کتاب تاریخي تشریح شروع کړی، خو که د هغه طریق کار هر څه وی د هغه مقصد به تل دا وی چې هغه ځان هم په کتاب پوه کړی او مونږ هم. هغه به هیچرې هم د خپل ذاتی ذوق یا د نورو نقادانو د راتې په رڼا کښې په دغه کتاب څه حکم نه لگوی.

د شرح په حیثیت د نقاد د مقصدونو او طریقو مفصل بیان ښاغلی پروفیسر مولټن په خپله یوه مقاله کښې کړې ده دوی وانی چې نن سبا د تنقید مقصد نا گنله شوه ده چې نقادان دې د ادبی تخلیقاتو معقولیت تلی او د دغې تخلیقاتو د تقابلی اهمیت اندازه دې لگوی. لارډ میکالې چې د هغه نه زیات په دې مسئله هیڅوک هم د ونیلو حق نه لری (دا زما په خیال کښې د لارډ میکالې د تنقیدی صلاحیتونو پخپله ډېره لویه مبالغه ده) خو نقاد یو باچا گڼی، چې لیکونکیو لره په خپل دربار کښې د درجو مطابق د ناستې ځایونه ورکوی او حقیقت نا

که چرې مونږ د یو ساعت دپاره د تنقید دا تعریف ومنو نو سوال راپېدا کېږی چې د یو مشرح په حیثیت د نقاد فرائض څه وی. او که مونږ په دې لږ غور وکړو نو راته به ثابته شی چې په دې حیثیت کښې هم د نقاد کار لونه او گران ده. هغه به ځان د هغه کتاب په مغز پوهوی، چې دې پرې تنقید کوی. هغه به د دې کتاب د ښکلا تجزیه کوی د کتاب د عارضی او دائمی اهمیت تعیین به کوی د هغې د معنی تجزیه او ترتیب به کوی. د هغو فنی اخلاقی اصولو وضاحت به کوی، چې د کتاب لیکلو په وخت کښې ئې مصنف شعوری یا غیر شعوری طور سره خیال ساتلې ده. ده به د کتاب د اشارو وضاحت کوی او هغه څه به څرگندوی چې مصنف ئې په کڼایه کښې بیان کړې وی. هغه به د کتاب د مختلفو حصو باهمی تعلق او بیبا دې حصو ټول کتاب سره تعلق بیانوی. هغه به د کتاب خواره واره عناصر راغڼوی او خلاصه به ئې وباسی او بیبا به د کتاب په خصوصیاتو بحث کوی. په دې طریقه به هغه د کتاب تشریح او وضاحت کوی. او مونږ به د کتاب په ماهیت مافیت روح او فن پوهوی او چې دا وکړی نو کتاب به د خپلې درجې ثابتولو دپاره ازاد پرېږدی. د والتر پیټر د وېنا مطابق د نقاد دغه درې فرائض دی چې د شاعر یا مصور خوبی محسوس کړی. د دې خوبو تجزیه وکړی او بیبا ئې

سکول د زور حکمی سکول نه په درېو خبرو کېنې مختلف دے. ورومبے خو دا چې حکمی تنقید په ادبی تخلیقاتو کېنې د درجه بندی قائل دے او درجه بندی د سائنس برخلاف ده. د سائنسدان په حیثیت د استقرائی نقاد کار په درجو کېنې د فرق متعلق نه دے هغه صرف په اقسامو کېنې فرق تسلیموی. هغه ته ادبی طریقې نېې بدې نه ښکاری. مثلاً هغه به د شیکسپیر او بن جانسن مقابله نه کوی. بلکه دے به په دغو دواړو لیکونکیو کېنې صرف هغه فرق گڼی کوم چې په گڼل او د مرچو ونه کېنې وی. نا فرق د درجې نه بلکې د قسم دے. د گڼل بوټے خان ته خپل خصوصیات لری او د مرچو بوټے خپل خواص. دا فرق ترجیح نه پیدا کوی ځکه چې دواړو کېنې د مقابلې دپاره څه مشترک شے نشته. دغه شان یو لیکونکے د بل لیکونکي نه جدا وی او دا فرقونه کتل او راغڼول پکار دی. خو د دوی په بنیاد د لیکونکیو درجې جوړول او یو په بل حکم کول نه دی پکار.

په حکمی تنقید او استقرائی تنقید کېنې بل فرق دا دے چې د حکمی تنقید بنیاد په دې مفروضه دے چې دا نام نهاد ادبی قوانین د اخلاقو یا د ریاستی قوانینو په شان د بره نه نافذ کېری. او فنکار د دیو په منلو داسې پر دے لکه چې یو انسان د اخلاقو یا ریاستی قوانینو په منلو پر وی. استقرائی نقاد د داسې قوانینو د وجود نه

دے چې نن سبا عام خیال هېو دا دے چې د تنقید محض هم دا کار دے چې د ذوق د اصولو مطابق د لیکونکیو او لیکونو محسن و قبح ښکاره کړی. او د ذوق د دې اصولو په حقله دا خبره منلے شی چې گڼی دا اصول یا خو هر چا قبول کړی دی او یا د ادبی ښکلا په بنیادی تصوراتو د غور و فکر په نتیجه کېنې پیدا شوی دی. د دې په مقابله کېنې ښاغلی پروفېسر مولټن د تنقید ځنې نوی اصول جوړ کړی دی چې دې ورته "استقرائی تنقید" وانی. د مولټن د نظریې نوم هېو دا ظاهر وی چې د دوی په دې نوې نظریه د جدید سائنس څومره ژور اثر دے د دوی د خپلې وینا مطابق د دې نوې نظریې مقصد دا دے چې "ادبی بحث د استقرائی علمونو دائرې ته راشی" داسې تنقید ته د ادب یو قسم نه بلکې د سائنس یو قسم وئیل پکار دی. نو ځکه هغوی د نقاد نه دا مطالبه کوی چې هغه دې د سائنسدان غنډې صحیح او غېر جانبدار وی. استقرائی نقاد به لکه د نورو سائنسی محققانو غنډې د "ادبی شهود LITERARY PHENOMENA لکه څنگه چې هغوی ته ښکاره مشاهده کوی او هغه قوانین او اصول به راجمع کوی او ترتیب به ورکوی د کومو په وجه چې دغه ادبی شهود رنگ او شکل بدلوی او تاثر پیدا کوی. داسې ادبی نقاد د ادبی تخلیقاتو نه بغير د بل چا فېصله یا قانون نه منی".

د مولټن د دې نظریې مطابق دا نوع استقرائی

منکر دے. د هغه په خیال د ادب قوانین هم داسې دی لکه چې د سانسندان دپاره د فطرت قوانین. چې د بهر نه نه وی نافذ شوی بلکې حقیقت د قوانینو شکل اختیار کړے وی. د فطرت قوانین څه وی خو د هغه نظام یو تعمیمی بیان دے چې انسانی نظر او فکر ئې مشاهده کوی. هم دغسې ادبی قوانین هم گڼل پکار دی. دا ادبی قوانین هم د هغه شهود اظهار کوی کوم چې دے نه هغه کوم چې پکار دے. په دې شان د شیکسپنیر د ډرامې قوانین په شیکسپنیر د بهر نه منلی شوی قانونونه نه وو چې د هغو په منلو دې شیکسپنیر مجبور کړے شی. بلکې دا هغه قانونونه وو چې د شیکسپنیر د ډراماتی تخلیقاتو د تجزیې نه راوکنلی شوی وو. او مونږ چې نا وایو چې شیکسپنیر د دې قانون یا د هغه قانون اطاعت کوی نو مونږ اطاعت د استعاری په معنو کښې داسې استعمالو لکه چې مونږ وایو چې ستوری د کشش د قانون اطاعت کوی. نو ځکه د نقاد کار دا نه دے چې وواښ چې شیکسپنیر د فلانی مجرد قانون اطاعت کوی یا داسې قواعدو لاندې خان گڼی چې هغه بالکل ازادانه طور باندي وضع شوی دی بلکې د نقاد کار محض دا دے چې هغه د شیکسپنیر د تخلیقاتو براه راست تجزیه وکړی او هغه اصول تزې راوباسی (او بیا دوی لره یو عام شکل ورکړی) د کومو لاندې چې دغه تخلیقات شوی دی.

دا څیز د استقرانی او حکمی تنقید تر مېنځه یو بل فرق پیدا کړی. د حکمی تنقید بنیاد په دې مفروضه دے چې د ادبی تنقید ځنې "مقرر معیارونه" دی چې ادب پرې خیرلے شی. مختلفو وختونو کښې مختلفو نقادانو دې معیارونو کښې ډېر ترمیمونه کړی دی ولې بیا هم د معیارونو د موجودگي نه انکار نه شی کېدے خو استقرانی تنقید د مقرر معیارونو وجود نه تسلیموی. نه صرف دا بلکې د استقرانی نقادانو خیال دے چې د داسې معیارونو وجود محال دے. ټول شهود د یو ارتقاء نه تېرېږی او دغسې ادب هم د ارتقاء نتیجه ده. د ادب تاریخ د تبدیلیو او ترمیمونو یوه نه ختمېدونکې سلسله ده او ځکه که څوک د دائمی اصولو تلاش کوی نو دا تلاش به ئې خامخا ناکام وی ځکه چې د دې مطلب دا دے چې گڼی مونږ "تکمیل" منو. او حقیقت دا دے چې یو څیز کښې هم تکمیل موندل ناممکن دی.

د دې بحث نتیجه دا شوه چې استقرانی تنقید به ادب په تحقیقی انداز کښې خیري. او د فن اصول او قواعد به د فنکارانو د عمل نه راوباسی. او ادب به د فطرت د نورو څیزونو غنډې د مسلسلې ارتقاء لاندې گڼی چې د سکول او د مصنف په بدلېدو به بدلېږی خو دا فرق به صرف د قسم فرق وی او په هر یو به د پوهېدو دپاره دا ضروری وی چې په هغه نظر دې وخیرلے شی چې د دغه

قسم دپاره پکار دے او د بهر نه پکښې څه مداخلت ونه کړه شی.

که مونږ د تنقید دا فرائض ومنو نو د دې مطلب دا شو چې د تنقید نه خو د یو ادب پارې د خوبی سره څه کار شته او نه هغه ذاتی احساس سره چې مونږ نې د دغه ادب پارې متعلق لرو. نقاد به لکه د سائنسدان محض او محض تحقیق کوی او د انفرادی ذوق، د مطلق او تقابلی بنانست او خوبو به هډو پروا نه لری. هغه د تیسن په الفاظو کښې "یو داسې عالم نباتات دے چې د هغه موضوع د نباتاتی ژوند شهود نه بلکې ادبی شهود دے".

استقرانی تنقید لکه چې تر اوسه پرې بحث وشو مونږ صرف دې نتیجې ته راوولی چې د هر مصنف د تخلیق قانون هم دغه تخلیق کښې کتل پکار دی. او د دې کليسي نه دا مزید نتیجه راپیدا شی چې د داسې قانون نفاذ د بل مصنف په تصنیف کول ناممکن وی. او ځکه دا قانون خو نه د فېصلې دپاره معیار گرځېدلې شی او نه زمونږ رهنمائی کولې شی. دا نتیجه یوه مسئله پیدا کوی چې مونږ به نې جائزه واخلو. خو فی الحال مونږ د تنقید د یوې داسې نظریې تصور هم کولې شو چې هغه خو نه د حکمی تنقید حمایت منی او نه د استقرانی سکول غنډې د نقاد نه د اندازې لگولو او فېصلې کولو حق اخلی. د تنقید د دې طریقې بنیاد د ادب په اضافی اصولو او تاریخی

تشریح باندې اېښودے شوع دے. او د تفصیل دپاره به نې مونږ ښاغلی ایډمنډ شیرر ته رجوع کوؤ. شیرر ته لکه چې نې مخکښې نوم اخستے شوع دے. د ملټن د مطالعې په دوران کښې یو ډېر مشکل پېښ شو. هغه د ملټن په حقله د والتیر او د لارډ میکالے متضادو رایو کښې راډېر شو. والتیر د ملټن سخته غندنه او میکالے نې زبردسته ستاننه کړې ده. هغه د چا خبره منلے وے؟ د اتلسمې صدی د مشهور فرانسیسی مفکر او که د نولسمې صدی د لونی هونبیار انگریز لیکونکی. شیرر په دې جبران وه چې دوی دواړو لیکونکیو کښې د کوم یو رانې صحیح ده. او هغه په دې پوه شو چې دا دواړه غلط دی. دوی یو هم د ملټن د مطالعې په سلسله کښې د لستونکی مدد نه شی کولے ځکه چې دوی دواړو کښې اعتدال او غیر جانبداری چې د هر چا نه زیاته د نقاد دپاره ضروری وی، نشته. دوی دواړه د یو بل تردید کوی او زمونږ هیڅ رهنمائی نشی کولے مونږ به یا د یو خبره منو او د ملټن "پیراډانز لاسټ" به غندو او یا به د بل خبره منو او د دې نظم ستاننه به کوؤ او داسې به پخپله هیڅ نتیجې ته نه شو رسېدې. نو بیا د دې نظم په حقله ذاتی نتیجې ته رسېدو دپاره مونږ له کومه طریقه اختیارول پکار دی؟

شیرر وانی چې مونږ له دې غرض دپاره "نوی تاریخی طریقه" استعمالول پکار دی. دا طریقه د هغه د

وېنا مطابق "زیاته نتیجه خېزه او زیاته منصفانه" ده خکه چې د دې غرض درجه بندی نه بلکې پوهه او فېصله ورکول نه بلکې وضاحت کول دی. د دې طریقې مقصد دا ده چې د تصنیف قدر و قیمت دې د مصنف د مزاج نه او د هغه تبدیلی نه چې دې مزاج کښې حالاتو پیدا کړې وه، ولگولې شی نو د ملټن د "پیراډانز لاسټ" د مطالعه په وخت کښې زموږ فرض دا پکار دی چې تر څو کېدای شي د خپل طبیعت د کمزوری، یا د خپل وخت د ادبی ذوق نه پیدا شوی ټول رجحانات او جانبداری. د ذهن نه لرې کړو او د دې نظم د موضوع او لیک شان STYLE د صحیح قیمت لگولو دپاره د ملټن د مزاج او د هغه د ماحول مفصله تجزیه وکړو او دا وگورو چې په ملټن باندې کوم کوم ذهني فني او سیاسي اسبابو خپل اثرات پیدا کړي وو. دغه اثرات ښه وو که بد، دې سره زموږ هیڅ تعلق نشته اګر چې خنې خبرې پکښې مختلفې دي خو بیا هم تر دې حده د استقرانی نقاد په شان دا نقاد هم لا د محقق فرض ادا کوي. ولې له دې ځایه شیرر د ملټن او د هغه د ملگریو ملگریټیا پرېږدي او د تشریح نه د محاکمې په طرف روان شي. د وانی چې "د مصنف د مزاج او د هغه د عهد د تجزیې او مطالعې نه پخپله د تصنیف رښتینې او صحیح فهم پیدا شي". او دا رښتینې فهم یو داسې معیار پیدا کړي چې موږ پرې د دغه تصنیف د مقام او قیمت اندازه لگولې

شو. د یو خارجي تنقید په ځانې اوس تصنیف پخپل ځان پخپله محاکمه کوي. او د انساني ذهن د تخلیقاتو په صف کښې د خپل مقام پخپله تعین کوي.

دلته د تنقید د طریقو او فرائضو بحقله د نوو طریقو د تشریح موقعه نه ده، نو خکه د تنقید په ضمن کښې د دې ښکاره رجحان په حقله چې د تنقید اکی یو مقصد که نه وی نو لورته مقصد خو ئې تشریح خامخا ده. د دوی دواړو لیکونکیو د نظریو بیان کافی ده. مولټن که یو خوا د حکمی تنقید حتمی مخالفت کوي نو بل خوا پروفېسر شیرر د حکمی تنقید دپاره د انفرادی ذوق او تړلو فارمولو په ځانې پاڅه او ژور بنیادونه لټوي. ولې دواړه نقادان د زرو نظریو تنگ تشریح سخت او گډوډ معیارونه غنډی او په دې خواش کښې شریک دی چې ادبی مطالعه کښې دې د سائنس وسعت غوږجه توب او نظم داخل کړې شي.

په تنقید کښې دا نوی رجحانات ډېر لورته اهمیت لري. د دې رجحاناتو په پیروي موږ د ادب او ادیب بحقله رښتینې علم موندای شو. لارې مورلې یو ځانې کښې په دې خبره ډېر خفگان ښکاره کړای ده چې انساني ذهن د زرگونو کالو راسې د ارسطو د الميې په تعریف بحثونو کښې بوخت پاتې شوی ده او دا ئې نه دی کړی چې د ارسطو د تعریف په ځانې براه راست د الميې تجزیه او

مطالعه وکړی. لارډ مورلې وانسی چې دا د انسانی دانشمندی توهین وه. ادبی تنقید په دې طریقه تل تر تله د اصطلاحاتو او استاذانه اختیاراتو لاندې پاتمال شوه دد او د انفرادی ذوق د بدلېدو رابدلېدو نه د بچ کېدو دپاره اکی یوه لار دا وگڼلې شوه چې یوې تیاري او مخکښې نه جوړې شوې ضابطې ته دې غاړه کېښودل شی. نو خکه د هر مصنف اندازه د وضع شوو قانونونو مطابق کېده او ادب کښې هره نوې لار د زرو مثالونو مطابق سنجولې او خیرلې شوه. د زرو قانونونو دې غلامانه تقلید دا عام خیال پېدا کړو چې د یونانی او لاطینی لیکونکیو لیکونه مثالی او معیاری دی او د دغې خیال نه په ادب کښې د کلاسیکی نظریې تصور پېدا شو او چې د کلاسیکی دور ختم شو نو بیا هم د نقادانو طریقه دا وه چې یو یا بل ادیب یا د ادب یو یا بل سکول داسې تسلیم کړی. لکه چې بس هم دوی د ادب په اصلی معنی پوه شوی وو. او د دوی نه پس دغه ادبی کمال موندل ناممکن دی. تنقید یو روایتی علم وگڼلې شو چې په قوانینو کښې ئې نه خو ترمیم کېده شو او نه د څه اصولو د پابندی احتیاج ئې لرلو. نقادانو به د هرې هغې نوې لارې غندنه کوله کومه چې د دغو قوانینو سره سمه نه وه. او هم دغه وجه ده چې شیکسپیر تر ډېرې زمانې په فرانس کښې او په انګلستان کښې هم د ډېرو نقادانو د راتې مطابق "وحشی او غېر فنی" گڼلې شو. خکه

چې د شیکسپیر ډرامې د کلاسیکی ډرامو د قوانینو مطابق نه وه. او د کلاسیکی ډرامو د قانونونو خلاف ورزی پکښې شوې وه. دا تنقید ماضی پرست وه او د خپلې ماضی پرستی له کبله ئې عملی طور سره د ارتقاء د اصولو نه انکار کولو. او د نوی ادبی روح د نوو لارو موندلو حق ئې نه تسلیمولو. د دغه نظریې خاوندانو نا لورته حقیقت چې ورډورتې ئې اظهار کړه دد او ادبی تاریخ ئې تل تر تله مثالونه پېش کوی، هېر کړه وه. ورډورتې وانې "هر لیکونکې د خپل عظمت او طبعزادی مطابق د خپل تصنیف نه د لطف اندوز کېدو دپاره پخپله ذوق پېدا کوی." د ورډورتې د دې خبرې د نتیجې په طور مونږ دومره ورسره اضافه کوو چې د دې نه علاوه هر لیکونکې د خپل تصنیف د تنقید دپاره معیار هم پېدا کوی.

د حکمی سکول د تنقید د طریقو او نتایجو په حقله د دغې سکول د دوو لویو نقادانو ایډیسن او ډاکټر جانسن د تصنیفاتو نه مفصل علم حاصلېده شی. ایډیسن په "پیراډائز لاسټ" د تنقید کولو په موقع د شیرر غنډې دا نه دی کړی چې د ملټن د شخصیت او د هغه د عهد تجزیه وکړی بلکې د هغه طریقه دا ده چې د ملټن دا نظم د رزمیه شاعری د قوانینو په رڼا کښې وگوری. او د دغه قسم د شاعری د خوبو او بنکلا معلومولو دپاره ئې

"ایلیو" او "اینیو" سره مقابله کړی. دا قوانین او دا بنکلا چرته ده او د دې د معلومولو طریقه به څه وی. د ایډیسن په خیال کښې به مونږ د دې سوالونو خواښونه د هومر ورجل او ارسطو د مطالعې نه حاصلوو. او مونږ به ملتین د دوی په گزرونو کچ کوو. اوس دې سلسله کښې دا هېرول نه دی پکار چې د ملتین په باره کښې د تنقید دا طریقه استعمالول څه نه څه جواز لری چی ملتین د خپل نظم د لیکلو په وخت کښې خان ته هم دغه کلاسیکی مثالونه مخکښې ایښی وو او د دې اعتراف ئې هم کړه دے او ځکه که ملتین پخپله په خپل خان تنقید کولے نو هم د ایډیسن طریقه به ئې استعمالوله. ولې د شیکسپنر معامله بالکل جدا ده. شیکسپنر خان ته د کلاسیکی ډرامې مثالونه وړاندې نه وو ایښی. نو ځکه په هغه باندې کلاسیکی قوانین او معیارونه استعمالول صحیح نه دی. خو بیا هم د ایډیسن د دې طریقې د اصولو تنگی نورو ډېرو ځایونو کښې څرگندېږی. د مثال په طور هغه ځانې کښې چې دې د ملتین د نظم په "قصه" (FABLE) لکه د ډرائیډن غنډې دا اعتراض کوی چې د نظم واقعه "غمناکه" ده او د ارسطو دا قانون پکښې د نظر د وړاندې نه دے ساتلے شوه چې رزمیه نظم به هیچرې په غمناکه نتیجه نه ختمېږی. یا چې کوم ځانې کښې ایډیسن د نظم په کنایه او تمثیلی بیان (ALLEGORY) دا اعتراض

کوی چې د نظم په دې انداز کښې د هومر او ورجل په ځانې د سپنسر او اریاستو تتبع شوې ده. خو په یو ځانې کښې ایډیسن داسې اعتراف کړه دے چې د هغې نه نا معلومېږی چې دې د ارسطو د قانونونو حتمیت نه منی. او ادب کښې د ارتقاء د اصولو قائل دے. د ملتین په کردارونو د بحث کولو په موقعه دے وائی "چې دلته او ځنې نورو ځایونو کښې د ارسطو د رزمیه شاعری هغه قوانین نه شی نافذ کېدے کوم چې ده د هومر د مطالعې نه راوکښلی وو. ځکه چې دا هر غیر جانبدار ناقد ته ښکاره ده چې که چرې ارسطو "اینیو" لستلے وے چې د ده د مرگ نه تقریباً سل کاله پس لیکلے شوه وه نو د ده نا قوانین به زیات مکمل وو". د ایډیسن دا اتفاقی اعتراف د هغو ټولو اصولو بنیاد وگرځوی د کومو لاندې چې ده په ملتین تنقید شروع کړه وه ځکه چې که د "اینیو" په مطالعه ارسطو خپلو اصولو کښې تبدیلی راوستے شی نو دا هم کېدے شی چې د "پیراډائر لاسټ" د مطالعې نه پس د ارسطو دا اصول او قوانین نور هم بدل او "مکمل" شوی وے.

هم دغه حال د جانسن د تنقید هم دے د ده د تنقید نه هم مونږ په دغه نتیجه رسو. لکه چې د میکالے وېنا ده ډاکټر جانسن هغه شاعری د ټولو نه غوره شاعری گڼله، کومه چې د ده په وخت کښې وه او د کومې چې

ده د ماشومتوب نه ستاننې اوریدلې وځ او پخپله ئې هم کوله. هغه د تنقید ټول اصول هم د دغه شاعری مطالعه کښې کتل او نتیجه ئې دا وه چې د دغه شاعری نه بغير نوره شاعری ده ته بې معنې او بې خوبۍ ښکارېدله. هم دغه وجه وه چې د شیکسپیر او ملټن صحیح عظمت د ده روزی نه شو. او ګرځ سره ئې سخته بې انصافی وکړه. او هر هغه ادبی تحریک ئې غندلو او ورپورې ئې ټوکې کولې. چې ده پکښې د زړې لارې نه د بغاوت عنصر موندو. د مثال په طور د اتلسمې صدۍ په اخر کښې د دیملې د نشاة ثانیه تحریک.

مونږ چې د ایډیسن او جانسن نه د وکتورې د عهد هر نمائنده نقاد ته راشو نو یوه زبردسته تبدیلی محسوسه کړو اوس د تنقید د مقاصدو پخپله زړه نظریه که بالکل پرېښودې شوې نه ده نو ترمیمونه خو په کښې خامخا شوی دی. زړې طریقې خو اوس بالکل متروکې شوی دی. د دې دا مطلب نه ده چې ګڼی اوس ناقد خان قانون ساز او قاضی نه ګڼی. یا دا نه غواړی چې په دغو نامو دې یاد شی یا د ذاتی ترجیحاتو دپاره زاړه قانونونه نه استعمالوی. ولې کله کله دې د نوی سائنسی تصوراتو داسې نفاذ کوی چې د تنقید هغه زړه حکمی نظریه او د نقاد د قانون سازی حق بالکل نظر انداز کړی د دې هر څه سره د تنقید پخپله یوه واضحه تبدیلی بیا هم محسوسېږی.

جدید نقاد تر ډېره حده اوس محض ښه او خراب خطابونه نه وېشي بلکه چې څومره کېدې شی هغه خان پوهول او تشریح کول د تنقید مقصد ګڼی. د هر ښه څیز انتخاب چې د موجوده زمانې ټولو نه لوړه رجحان ده او ارتقائی طریقو د ناقد نظر ته وسعت او خلوص وربخښلې ده او د دې نه علاوه ئې هغه د شخصیت په ارتقاء او تاریخی ربط باندې پوه کړې ده. دا ټول عناصر په زور تنقید کښې مفقود دی.

مولټن چې د زور تنقید په حقله څه وئیلی دی نو د نننۍ زمانې اکثر اُستونکی به ورسره اتفاق کوی. خو زما یقین ده چې د هغه د ټولو نه لویې نتیجې ته به صحیح وئیل ممکن نه وی. زه لا فی الحال د هغه په دې خیال څه مفصل وئیل نه غواړم چې ګڼی ادبی تنقید د سائنسی علمونو دائرې ته راوستل ممکن دی او که نه. هسې یوه خبره چې زما په خیال مولټن نه په دې سلسله کښې هېره شوې ده دا ده چې لکه هربرټ سپنسر وائی چې د سائنس کار تر هغه وخته نه ختمېږی تر څو چې په استقرائی عمل سر ته رسیدلی تعمیم نه په استخراجی طریقو اصول وضع نه کړی.

مولټن به د سپنسر د دې وینا په رڼا کښې اوس دې مسنلې ته څېلمه کېږی چې هغه به د شیکسپیر د استقرائی تنقید نه پس په کومه طریقو د تعمیمی بیان نه

أصول وضع کوی. د مولتن ټولو نه لویه نتیجه چې زه ورسره اتفاق نه شم کولم د حکمی تنقید د مکملې غندنې په حقله ده. د استقرانی طریقې نتایج که هر څو قیمتی وی ولې د ادب طالب علم پرې د ټول عمر دپاره مطمئن کېدو نه شی او هر څو که دا طریقه د تنقید اهم ترینو طریقو نه یوه ده بیا هم د نورو ټولو طریقو نعم البدل ورته نه شو ونیلل.

د ادب د دې سائنسی نقاد (د مولتن د خیال مطابق) د مطلقې یا اضافی خوبی سره هیڅ کار نشته. هغه صرف په قسم کې فرق تسلیموی. د درجې فرق هغه نه منی هغه به د شیکسپیر د مطالعې نه د شیکسپیر فنی قوانین او اصول راوباسی او یو تعمیم به نې کوی. د هغه دې سره څه کار نشته چې شیکسپیر د ژوند د نقاد په حیثیت معقول تنقید کړي د دې او که نه. او دغه اصول او قوانین به دی او که بد.

ولې دا او د دې قبیلې نور سوالونه په ځانې او ناگزیر دی. مونږ د دې سوالونو نه ځان نه شو ژغورلې ځکه چې د دې سوالونو که نور هیڅ مطلب نه وی نو کم از کم په ادبی مطالعه کېنې زمونږ رهنمائی خو کوی. نو ځکه زمونږ دا حق د دې سوالونو د ځوابونو مطالبه وکړو او دلته د ادب او سائنس تر مېنځه فرق راشی. د مثال په طور د علم طبقات الارض چې کوم شهود سره کار

پېښېری هغه کېنې د شخصیت عنصر، رښتیا، دروغ، جذباتی زور او فنی اثرات شامل نه دی. دا عناصر د هغه ادب د شهود جوهر د دې چې د ژوند شرح د فن د پیکر په ذریعه کوی. او ځکه د دې اندازه به خامخا د وضاحت او د فن د خاصیتونو په بنیاد کېږي. د علم طبقات الارض په مطالعه کېنې زمونږ کار صرف د یو څیز ماهیت او د دغه ماهیت تاریخ سره وی. مونږ چې په دې پوه شو یا پوه کړې شو چې دا څیز څه د دې او تر دې حاله څنگه رارسیدلې د دې نو زمونږ کار ختم شی. ولې د ادب مطالعه کېنې دا سوالونه مونږ یوې بلې مسئلې ته بوځی او هغه دا چې د دې څیز انسانی او فنی خوبی او عیبونه څه دی. دا وپنا غلطه ده چې کوم خلق ادب او سائنس یو گڼی د هغوی دپاره خوبی او عیبونه وجود نه لری. سائنسدان هم دا خوبی او عیبونه تسلیموی او مولتن هم. ځکه چې کوم وخت هغه د خپل استقرانی وضاحت دپاره شیکسپیر منتخب کولو نو هغه لکه زمونږ غندنې چې د "ذوق اصول" منو، د شیکسپیر د برتری قائل شو و. که داسې نه و نو هغه به د شیریدان یا بل چرته ورکوټی لیکونکی استقرانی مطالعه کړې وه. خو هغه داسې ونه کړه او شیکسپیر نې ځکه خوښ کړو چې هغه ورته "عظیم" ښکارېدو. او په دې پوه وه. چې د هغه ډرامې یواځې د هغه د اسلوب اظهار نه بلکې د هغه د عظمت اظهار هم

د. په دې طريقه موثني د يوې اندازې او حکم نه کار واخستو او "خوبی" نې تسليم کړه.

دا عين د فطرت مطابق ده خکه که مونږه تنقيد هر څو سائنس وگڼو خو يوه محاکمه بيا هم کوو. د سکول ماشوم هم محاکمه کوي او کتابونو کښې درجه بندي کوي. تر هغې پورې هيڅوک هم مطالعه نه شي کولې تر څو پورې چې د مطالعې لاندې د کتاب پخپله يوه رانې قائمه نه کړي او چې هر کله مونږ ته يو کتاب څوک رامخکښې کړي نو مونږ پرې د هغه رانې غواړو. زمونږه ادبي مطالعه چې څومره زياتېږي دومره د محاکمې دا مسئله گرانېږي او چې چرته مونږ يو ځل يو متعصبانه حکم لگولې د ه هلته د مطالعې د زياتېدو نه پس خپله رانې محفوظ ساتلو باندې مجبورېږو او مونږ خپلې نظريې بدلېدلې ساتلو، حالانکې دغه نظريې يو ځل مونږ "حرف اخر" گڼلې و.

په بنيادی مسئلو د نقادانو اختلاف کله کله سړي کښې مایوسی پیدا کوي خو محض په دې وجه به مونږ دا مسئلې يو خوا ته نه پرېږدو او نه به دا کوو چې د سائنسي محقق غنډې غېر جانبداره رويه اختيار کړو. استقرائي نقاد چې مونږ ته څه راکوي مونږ به نې په شکريه قبلوو خو مونږ به د حکمي نقاد نه تل تر تله نا طمع لرو چې هغه به دا استقرائي عمل تکميل ته رسوي او د ديو نتيجو په بنياد به مونږ ته د ښه او خراب ادب فرق

څرگندوي. دنيا له فرقه پیدا ده او په درجو کښې خامخا فرق شته:

هر آنکه حفظ مراتب نکند زندیق است

تر څو چې مونږ دا نه وي گڼلې چې څنگه د طبقات الارض ماهر ته د زمکې هر قسم يو شان او مساوي حيثيت او درجه لري دغسې مونږ د ادب سائنسي طلباء هم ټول ادب يو شان گڼو تر هغې به د ادبي درجه بندي ضرورت او د دې لويې مسئلې اهميت محسوسېږي او که مونږ دا وگڼله نو بيا به مونږ په شهکار او د معمولي درجي ادب کښې که خبر وي فرق نه کوو. نو چې دا نه شو گڼلې نو حکمي تنقيد د خپلو گذشته او آئنده غلطيو باوجود هم مونږ نه شو نظرانداز کولې خکه چې هم دغه يوه طريقه ده چې مونږ پرې دا مسئله حل کولې شو.

نکتي

- ا. استقرائي تنقيد. نقاد د مشرح او مفسر په حيثيت.
- ب. په حکمي او استقرائي تنقيد کښې فرقونه. تاريخي تنقيد. د شيرر نظريه. د شخصيت، د عهد تجزيه.
- ج. د حکمي تنقيد مثالونه. ايډيسن او جانسن.
- د. جديد نقاد. د حکمي تنقيد جواز او ضرورت. درجه بندي ضروري ده.

کتاب زمونږ د دلچسپۍ مرکز شی او د ذریعې په ځانې د مقصد جهیت اختیار کړی. دا کتاب د آرنلډ د شخصیت فکر، طریقو او مقاصدو په حقله زمونږ توجه ځان ته راکاږی مونږ به د آرنلډ ډېرو خبرو او نتیجو سره اختلاف کوو خو بیا هم د هغه د شخصیت فکر او طریقه تنقید په حقله په دې کتاب کې زمونږ په دلچسپۍ کې هېڅ فرق نه راځی. د آرنلډ ذکر صرف د مثال په طور وشو دا خبره د هر لونی او رښتیني نقاد په حقله صحیح ده. د دې نه نا نتیجه راوځی چې هر څو که تنقید ادبی مطالعه کې یوه امدادی ذریعه گڼلې شی دا صرف یوه ذریعه نه ده بلکې پخپله د ادب یو قسم ده او ځکه په دې جهیت د غور لاندې د راوستلو جوگه ده.

چونکې شخصیت د ادب بنیادی حقیقت ده نو د دې دپاره مونږ به د نقاد شخصیت اول خپرو. زمونږ غرض به دا وی چې وگورو چې آیا دا نقاد د ترجمان شارح او حکم لگونکی د منصب مستحق ده او که نه. ځکه چې تر څو مونږ په دې مطمئن نه شو مونږ د هغه په خبرو یقین نه شو کولې نو ځکه ورومبې دا کتل پکار دی چې په نقاد کې کوم کوم ضروری خصوصیات پکار دی. د ټولو نه ورومبې به مونږ په یو نقاد کې دا گورو چې د تر کومه حده د ذهنی تربیت او مزاج له اعتباره د یو مکمل نقاد نمونې سره مطابقت لری. او چونکې انسان بالکل

تر اوسه پورې مونږ په تنقید محض د ادب سره د تنقید د رشتې د زاویې نه بحث کولو. اوس به مونږ د بحث یو بل اړخ شروع کوو.

مونږ تنقید محض په دې غرض لولو چې په کوم مصنف یا کتاب تنقید شوه وی. هغه سره زمونږ دلچسپۍ وی. خو د تنقید د لوستلو په دوران کې زمونږ پخپله په تنقید نگار کې هم دلچسپۍ پیدا شی. د مثال په طور زمونږ د آرنلډ "ایسیز ان کرټسزم" د ورډزورته یا بائرن او د شیلې یا کیټس متعلق د مفصل علم حاصلولو دپاره مطالعه کوو. او دغه کتاب د یوې ذریعې په جهیت لولو. مقصد مو دا وی چې د دغو شاعرانو په حقله خپلو معلوماتو کې اضافه وکړو خو د مطالعې دوران کې نا

دې فوراً دا خیال وکړو، چې د نقاد د دې رویې وضاحت د هغه د مزاج د خصوصیاتو نه کېدې شي او که نه. مونږ ته به دا ثابتې شي چې کله کله یو ډېر ښکلې تنقید محض د نقاد د تعصب له کبله بې قدره شي او مونږ پرې بیا اعتبار نه شو کولې. د دې یو زبردست مثال د جانسن تنقید کېږي موندلې شي. جانسن چې هر کله په هغو لیکونکیو تنقید کړې د دې کوم چې د ده خوښ دی، یا چې د کومو لیکونکیو مقاصدو او طریقو سره د ده اتفاق او همدردی ده. نو هغه وخت د ده تنقید بې شکه چې ډېر ښه او قابل داد د دې خو چې چا سره د ده څه اصولی اختلاف وه د هغه په حقله د ده تنقید غیر متوازن د. پوپ او ایډیسن د ده خوښ وو، ځکه چې ده سره ئې نظریاتی اتفاق وه. ملهن سره د ده سیاسی اختلاف او گړې سره ئې ذاتی او ادبی اختلاف وه. ځکه ئې هغه دواړه ستائیلی او دا دواړه غندلی دی. دا اعتراض په کولرج هم واردېږي. د شاعرانه وجدان او بصیرت له اعتباره کولرج د انگریزی د بهترینو نقادانو نه یو د. ولې هغه د خپل مابعد الطبیعاتی مزاج او د خنو لیکونکیو د هغه احترام له کبله کوم چې د اوولسمې او اتلسمې صدی کلاسیکیانو د یونان او روم د ادب کولو، دې کوشش کېږي اکثر ناکام شوه د دې چې مونږ ته څیزونه لکه څنگه چې دی هغسې وښيي. د شیکسپیر په حقله د هغه د تنقید ډېره ستاننه

مکمل کېدې نه شي نو ځکه به مونږ دا گورو چې مونږ ده ته تر کومه حده د ده غلطی معاف کولې شو کومې چې ده د یو مکمل نقاد نمونې ته د رسېدو په لاره کېږي کړی دی. هر رښتینې نقاد په ذهنی طور بېدار، غویجه، د بصیرت خاوند، تیز ذهن لرونکی او د آرڼلې د قول مطابق دې قابل وی چې مونږ ته څیزونه لکه څنگه چې وی هغسې وښيي او د خپلو تعصبونو او رجحاناتو په رڼا کېږي دغه څیزونه کتلو باندې لستونکی مجبور نه کړی د دې مطلب دا شو چې نقاد دې هر قسم تعصباتو نه پاک او غیر جانبدار وی. نه خو دې هغه د خپل انفرادی ذوق په وجه او نه د خپل علم عقیدې، جماعت، فرقې او د قوم له کبله دې خپل ذهن جانبدار کوی. لکه څنگه چې مخکېږي عرض وشو انسان بالکل د دې تعصباتو نه خالی کېدې نه شي. د لیسنګ غندې لورنې نقاد د دې رجحاناتو نه بچ شوه نه د دې بل نقاد نه به څوک څه طمع ولری. نو پکار دا دی چې مونږ د نقاد ذهن په دې سلسله کېږي د ډېرې محتاطې مطالعې لاندې ساتو او چې کله داسې نڅښې وویږو چې نقاد یو یا بل طرف ته کېږي نو د هغې وجوهات دې معلومه کړو او د دغه مخصوص مهلان یا رجحان د نتیجو په حقله دې د هغه د تنقید نه اندازه ولگوو. یو نقاد چې په یو شاعر تنقید کوی. د مثال په طور آرڼلې چې په ورورته یا شیلې تنقید کوی نو مونږ

چې د دغو فېصلو په وجه دې څه ادبي مقام هم پيامومی. ولې دا یو حقیقت ده چې د منظم تنقید دپاره علم او فنی تربیت بې انتها ضروری وی او د تعلیم نه دلته مطلب د علم تحصیل او د ذهن تربیت ده. علم ناقد ته د نظر وسعت او د فېصلي دپاره یو مخصوص بنیاد ورکوی او ذهني تربیت د هغه دپاره ځکه ضروری ده چې د ذهن د تربیت په وجه ناقد د دغه علم نه فائده او کار واخلي. د مفسر او مشرح په حیثیت به د هغه اهمیت د هغه د علم په نسبت وی چې څومره زیات د هغه علم وی دومره به هغه ښه مفسر او ښه مشرح وی که نه وی نو د هغه خبرې که هر څومره خیال انگیزې او دلچسپې وی هیڅ قدر و قیمت نه لری.

ځکه اوس دلته د ایډیسن مثال ورکول مناسب دی هر څو که مونږ د ایډیسن دا عقیده نه منو چې "ایلیډ" او "اینیډ" د رزمیه شاعری حتمی قوانین ښیي ولې بیا هم مونږ له دا یاد ساتل پکار دی چې د ملټن په "پیراډانز لاسټ" باندې تنقید کول د یو داسې نقاد کار وه چې هغه د هغو استاذانو مطالعه کړې وه کوم ته چې ملټن خپل استاذان ونيول. او په دې دلیل د یو نقاد دپاره چې په یوه ډرامه یا ناول باندې تنقید لیکل غواړی، دا لازمی ده چې د دنیا د لویو ډرامو او ناولونو سره واقفیت ولری مونږ به د آرنلډ دې وېنا سره خامخا اتفاق کوو چې د یو نقاد دپاره

کېږی. خو د خپلو ټولو خوښو باوجود دغه تنقید کښې ډیره لویه مبالغه ده. یو بل مثال مونږ ته پخپله د آرنلډ د تنقید نه حاصلېږی. آرنلډ هسې خو د غیر جانبداری د ټولو نه لونه وکیل وه خو خپل علم او د آکسفورډ تربیت هغه په دې مجبور کړو چې یونانی استاذانو له خامخا غیر ضروری اهمیت ورکړی. هغه یو خط کښې مس آرنلډ ته لیکلی دی "شیکسپیر د هومر نه دومره وروستو ده لکه چې عدم کمال د کمال نه وروستو وی" دغسې د سکات پخپله د هغه د فېصلو نه دا معلومېږی چې هغه د کلاسیکی ادب د "مکملتیا" قائل وه.

مونږ نور په دې مسئله څه نه وایو د دې دومره بحث نه به دا ښکاره شوه وی چې دا تعصبات اکثر د نقاد ذهن داسې متاثر کړی چې د هغه تنقید غیر متوازن شی او هغه غیر جانبداری پرېږدی. نو ځکه د هر نقاد د لستلو په وخت کښې مونږ ته پکار دی چې دا اندازه ولگوو چې د ده تعصبات څه دی او دغه تعصبات مونږ تر کومه حده معاف کولې شو.

د نقاد خصوصیت محض د هغه طبعی قابلیت نه ده ځکه دلته اوس بل سوال د هغه د علم پیدا کېږی. دا کېده شی چې کله کله ادبی مسائلو کښې د یو کم علمه لستونکی چې څه فنی تربیت نه هم نه وی، فېصله ډیره ښه او په ځانې وی او داسې هم کېده شی

که نه وی نه وی نو دومره علم خو پکار دے چې هغه د خپل ادب نه علاوه د یو بل ادب سره هم واقف وی. دا ادب چې د هغه د خپل ادب نه څومره ډېر مختلف وی دومره به ښه وی. د آرنلډو دا خبره هم مبالغه آمېزه نه ده چې د دې نه علاوه د یو رښتیني نقاد دپاره خامخا د یورپ د ښه ادب او د زور مشرق د ادب علم لرل فائده مند وی. هم د یو ادب مطالعه او علم به خامخا د نظر تنگی او فېصلو کښې عدم توازن پیدا کوی.

د نقاد دپاره ذهني تربیت ډېر زیات ضروری دے ځکه چې د ذهني تربیت ډېر لوڼه عملی اثر وی. د یورپ او امریکې تبصره نگارانو کښې هم دغه کمه دے. یو نوډ ناول چاپ شی او دوی پرې تبصره لیکل شروع کړی، دې ناول کښې ښه څیزونه هم وی خو دغه تبصره نگاران ښې دومره وچت کړی چې د دغه ناول نگار په وړاندې سکات او ډکنز محض مبتدیان ښکاره کړی. څو کاله تېر شی او د دغه عظیم ناول او د دې عظیم ناول عظیم لیکونکې د خلقو هېر شی او بیا دغه تبصره نگاران یو بل لیکونکې د "عظیم" ثابتولو کوشش شروع کړی. د دې وجه دا ده چې دغه تبصره نگارانو ته د خپلو فرائضو او د خپلو الفاظو د قدر و قیمت احساس نه وی او د دوی د ذهني تربیت د کمی په وجه دوی کښې توازن نه وی دا صحیح ده چې د دې مرض مکمل علاج صرف علم او ذهني تربیت کښې د

اضافې په ذریعې ممکن نه دے ولې دا خو کېدے شی چې علم او ذهني تربیت کښې اضافه به تر ډېره حده هغه توازن او سنجیدگی پیدا کړی چې د هغې نه بغير تنقید یو بېکاره شی دے.

د یو فنکار د کتاب لوستلو په وخت کښې ډېر داسې څیزونه دی چې د هغو خیال ساتل پکار دی. مونږ به د هغه د ذاتي خصوصیتونو او د هغه د علم نه ځان خبرو او ځان به په دې هم پوهو چې دغه خصوصیتونو او دغه علم د یو مصنف په تصنیف د محاکمې په باره کښې نقاد سره څومره امداد کړے دے. یا ده ته ښې کوم مشکلات پیدا کړی دی. مونږ به د نقاد د هرې جانبدارۍ اندازه لگوو. د دغه جانبدارۍ اصلی وجه او نتیجه به په ډېر احتیاط گورو. مونږ به د هغه د فېصلو بنیادونه څیرو او هغه معیارونه به سنجوو د کومو په بنیاد چې هغه په صراحت یا په محسوس کېدونکي انداز کښې خپله فېصله کړې ده. مونږ له پکار دی چې د هغه د کتاب عام روح نظر انداز نه کړو. یو نقاد کېدے شی چې محض د یو مصنف د تشریح او تفسیر او هغه سره د انصاف کولو په غرض تنقید کړے وی او دا هم کېدے شی چې یو نقاد محض د دې دپاره چې د دغه کتاب په بانه خپل علم او قابلیت ظاهر کړی، تنقید وکړی. یو نقاد مخلص او متوازن هم کېدے شی. چې غرض ښې دا وی چې د یو مصنف

وگڻي چي که کلانکاري هميشه دپاره غلط کار دے نو بي خايه رحمدلي هم هيچري نه کار نه دے. خو اوس مونږ لا په دي سوال څه بحث نه کوؤ. اوس مونږ صرف د دي خبري په اهميت زور اچول غواړو چي د نقاد د ليک روح د هغه د کتاب په خصوصياتو کښي شامل کړي شي او نا روح چي په کومه طريقه د هغه په فېصلو اثر اچوي هغه دي د نظر لاندې وساتلې شي.

نکتي

١. تنقيدي ادب د ادب يو قسم دے. د شخصيت عناصر.
٢. د نقاد دپاره ضروري څيزونه. بصيرت، غيرجانبداري، علم.
٣. د نقاد د مطالعې په وخت کښي د غور قابل څيزونه.

خوبي دي بيان کړي. او داسي هم کېدے شي چي يو نقاد محض د مصنف د غلطيو نيولو او د هغه د تنقيص دپاره تنقيد وليکي. مونږ د ايډيسن د تنقيد پخپله که هر خيال لرو خو مونږ له دا کتل پکار دي چي د هغه لهجه ډېره خوشگواره ده. د هغه دا عقیده وه چي د يو رښتيني نقاد فرض دا دے چي د نقصونو په ځاني د خوبو تلاش کوي. د دي عقيدې لاندې هغه خپل لوني فرض دا گڼلي وو چي د يو ليکونکي پټې خوبې معلومې کړي. او دنيا ته هغه څه وښيي چي د مشاهدې استحقاق لري. د ده په مقابلې کښي د لارو جيفرے تنقيد دے چي د خوشگوار متضاد هر اسم صفت پرې حاوي کېدے شي. د لارو جيفرے خيال د پروفېسر سينټسبري په الفاظو کښي دا دے لکه چي "هر مصنف نقاد ته پيرے په غاړه راوړاندې کېږي خو (صرف خاص رعايت) ئي د پانسي کېدو نه بچ کړي" دا خيال د پروفېسر سينټسبري د رائي مطابق چي څومره احمقانه دے دومره متکبرانه هم دے او لا تر اوسه متروک شوع نه دے. هم د دي د لاسه تنقيد ته غبرگ نقصانونه رسېدلي دي. يو خو ئي هغه خلق د تنقيد نه برگشته کړي دي کوم چي د تنقيد مخالف نه وو او بله دا چي پخپله نقاد ئي هم د خپلو فرائضو په سلسله کښي گمراه کړے دے. د دي نه هيڅوک انکار نه کوي چي ځنې صورتونو کښي دا نقادانه سخت گيري جواز هم لري او نه به څوک دا خبره غلطه

او خنې نظر انداز کول، د هغوی طریقي، معیارونه، مزاج او ذوق هم یو بل سره مقابله کوو. دا ټولې خبرې د یو نقاد په انفرادی مطالعه نه شی کېدې. په دې طریقه به چې مونږ کومو نتیجو ته ورسو هغه نه یواځې خان له دلچسپې دی بلکه په دې وجه هم ډېر لونه اهمیت لری چې د دغو نتیجو نه به مونږ د هر یو نقاد خصوصیتونه د نقاد کردار علم او مقاصد سره متعلق کولې شو.

مونږ چې څومره څومره دا تقابلی مطالعه کوو، نو دومره به مونږ ته په تنقیدی خیالاتو کېنې اختلافات راڅرگندېږی او لکه چې اول عرض شوه د مونږ ته به دا احساس وشي چې دا نقادان د ادب د بنیادی خبرو په حقله هم خپلو کېنې متفق نه دی او دا هغه شے دے (لکه چې ما مخکېنې هم عرض کړے دے) چې د تنقید د بې قدری او نفرت دپاره ذمه وار دے.

د تنقید برخلاف یو غټ دلیل د دې حقیقت نه پېش کېږی چې معاصرانه تنقید هیچرې هم د یو تخلیق پحقله بڼه یا بده داسې رانې نه ده ورکړې چې بیا وروستو نقادانو د هغې تردید نه وی کړے. (ایښبراریو یورز د کولرج مشهور نظم "کزستابل" د ورېزورته "ام مورتیلیتی او" او دغسې د کیتیس ټوله شاعری کږله آرلډ د ورېزورته د نظریې قائل وه. خو د تینی سن د شاعری ئې منمت کولو).

اکثر حالاتو کېنې دا تنقیدی اختلافات محض

د ادب د نورو قسمونو غنډې تنقید کېنې به هم مونږ د هر لیکونکی په حقله د خپل علم د زیاتولو او یقیني کولو دپاره تقابلی مطالعه کوو. مونږ به د هغه کتاب د نورو نقادانو چې هم په دغه موضوع کتابونو، لیکونو، ادبی عهدونو یا د ادب په هم دغه قسمونو ئې لیکل کړی وی، لیکونو سره مقابله کوو. او په دې طریقه به د هر یو نقاد خصوصیت محسوس کوو، مونږ به صرف دې ته نه گورو چې دوی په نتیجو کېنې اختلاف کړے دے او که اتفاق. مونږ به د هغه ذاتی رویه، موضوع ته د هغوی رسائی د مزاج تبدیلی سره په خنو خبرو زور اچول

ذاتی وی که داسې وی نو دا اختلافات هم د دلچسپي څه عنصر لری. او مونږ له پکار دی چې نې قبول کړو. خو دا اختلاف عام طور سره اجتماعی او ډلنيز هم وی. عام طور سره د یوې زمانې او نظریې په نقادانو کښې اتفاق رانې او د مختلفو زمانو او نظریو په نقادانو کښې د رانې اختلاف موندل شوی.

د دې وجه هغه انحصار دے کوم چې د هرې زمانې ادب د خپلې زمانې په ژوند لری. تنقید هم لکه د نور ادب په شان که یو خوا د شخصیت اظهار کوی نو بل خوا د خپلې زمانې روح هم په کښې صفا څلېری.

په دې طریقه زمونږ د مطالعې مرکز د انفرادی نقاد په ځانې د تنقید تاریخی مطالعه شی. دا مطالعه هم ډېره دلچسپه ده ځکه چې د تنقید تاریخ د داسې تبدیلیو د مثالونو نه ډک دے چې د انسان د ادب تصور، د ادب مقاصدو، د ادب اصولو او معیارونو کښې راغلې دے.

د مختلفو نمائنده لیکونکیو په حقله په تنقیدی رانې کښې چې کومې تبدیلی راغلی دی د هغې مطالعه هم ډېره دلچسپه ده. د دې سلسلې د ټولو نه روڼ مثال د شیکسپنیر په حقله په تنقیدی رانې کښې اختلاف دے خو زه به د شیکسپنیر په ځانې د جان بن یین John Bunyan مثال ورکړم. د اتلسمې صدی نقادانو د خپل کلاسیکی ذوق او د فن په حقله د خپلې تنگې نظریې په وجه د جان

بن یین د دې کتاب هډو څه نوټس وانه خستو او که چا پرې څه ولیکل (لکه جانسن او سوفټ) نو هم نې ورته ډېر سپک نظر وکړو. ینګ هیوم، برک او تر دې چې کوپر هم د ده غندنه وکړه. خو د نولسمې صدی په ورومیو ډېرشو کالو کښې دا رجحان ناڅاپه بدل شو او مونږ میکالے د "پلگرمز پراگریس" په تعریفونو کښې مصروف وینو. او تر اوسنې زمانې پورې هم دغه رجحان دے او ګوس او سټوپ فورډ بروکس د جان بنیان په تعریفونو نه مېرېری. تنقیدی خیالاتو کښې د دې تبدیلی وضاحت به مونږ څنگه کوو. دا د یو یا بل نقاد د ذاتی خوښې یا ناخوښې خبره نه ده بلکه په دې تبدیلی کښې هغه ټول اثرات شامل دی چې یو نیم سل کالو کښې نې ادبی طریقی او ذوقونه بدل کړه. د دې تبدیلی ذمه وار د ادب نه بهر هغه ټول عوامل هم دی. چې د انگلستان د خلقو مذهبی او اخلاقی خیالات نې بدل کړل او په دې طریقه نې هغه اثرات پیدا کړه چې ادب نې متاثره کړو. د ژوند او ادب شهود خپلو کښې یو تر بله داسې متعلق دی چې د جان بنیان په حقله د نقادانو په رانې کښې د دې تبدیلی د وضاحت دپاره د انګرېزی ادب او انګرېزی سماج د دواړو د تاریخ د مطالعې ضرورت دے. د تنقیدی رانې د ارتقاء، دا تاریخ په دې طریقه د ادبی تخلیق د تاریخ یوه حصه شی. مونږ د ټولې اتلسمې صدی د تنقید د کلاسیکیت د دور نه د رومانیت د غلبې

مېدانونو غنډې کله د تنقيد وار وی چې خلق په زړو لارو چارو روان وی او کله د تخليق چې ناقراره تخليقی قوتونه د خپل خان د اظهار دپاره نوی مېدانونه لټوی. تنقیدی رانې چې سخته شی او مذهبی عقیدې ته ورسی نو بیا څه نه څه "بدعتونه" داسې شروع شی چې په یو دور کښې که وکړل شی نو بل دور کښې ورته د قانون درجه ورکړل شی. ادب کښې هم لکه د ژوند د نورو شعبو که یو طرف ته د اختیاراتو د ناجائز استعمال نه آمریت پیدا شی نو د ازادۍ غلط استعمال انارکی جوړه کړی. ادبی تاریخ نه دا ثابتېږي چې د تنقید په وجه د ادب مفادو ته نقصان رسېدلې ده خو د دې دا مطلب نه ده چې تنقید دې وغندلې شی. که د نقادانو منلې شوه و نه به د شیکسپېر ډرامې و نه او نه به رومانی تحریک. خو د دې برعکس د دې نه به هیڅوک هم انکار ونه کړی چې که چرې د نقادانو د قانونونو خیال ساتلې شوه و نه نو د شیکسپېر د ډرامو او د رومانی تحریک ډېر نمایان نقائص به هېو پېدا شوی نه وو.

دا خبره یاد ساتل پکار دی چې د ادبی ارتقاء په سلسله کښې تنقید بې د دې نه چې ادب ئې بې سره کېدو ته نه ده پرېښی یا ئې د ادب رهنمائی کړې ده نور خاص کردار نه ده ادا کړی. تنقید نه خو څه محرکات پېدا کړی او نه جدېتونه.

تر وخته پورې د ادبی تاریخ یوه حصه گڼو. د اگسټین دور د مرکزی کردار الیگزینډر (پوپ) او د هغه د ادبی مقاصدو په حقله تنقیدی رانې کښې تدریجی تبدیلی او بیا د دې رانې مطلق استرداد داسې څیزونه دی چې مونږ ترې د ارتقائی دور TRANSITIONAL PERIOD د تاریخ په سلسله کښې ډېر کار اخستې شو.

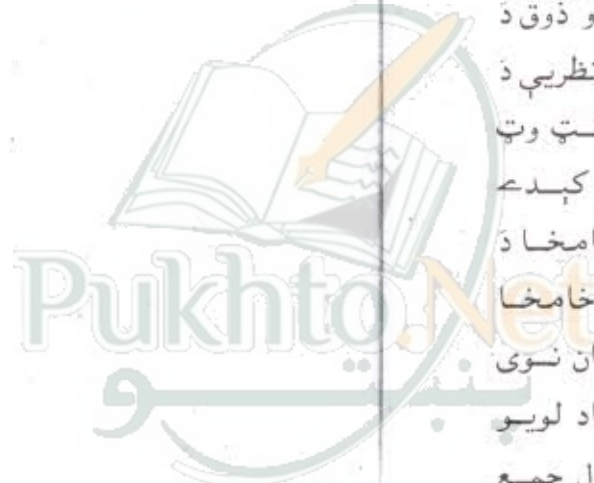
د دې ثابتولو دپاره داسې نور هم ډېر مثالونه پېدا کېدې شی چې تنقیدی تاریخ د ادبی تاریخ نه صرف یوه حصه ضمیمه او تکمله وی بلکې زه خو به دا هم ووايم چې د ادب په حقله د تنقیدی رانې د بدلېدلو دا تاریخ د ادبی تخلیقاتو یو ډېر اهم تفسیر او تشریح هم وی. ادبی تاریخ کښې د تبدیلیو په اصولو د خان پوهولو دپاره به مونږ خامخا د تنقیدی تاریخ نه استفاده کوو.

دلته د ځنو اهمو خبرو تذکره ضروری ده. لکه چې ما مخکښې وئیلی دی. تنقید طبعی طور سره قدامت پسند وی. نقاد عام طور سره د ماضی نه رهنمائی حاصلوی. د زړو لارو نه د بغاوت ملگرتیا ډېره کمه کوی. ځکه د تبدیلی هر دور کښې د تخليقی او تنقیدی قوتونو تر مېنځه جگړه شوې ده. دا جگړه د هغه لوتی کشمکش یوه حصه ده چې د ژوند په هره شعبه کښې د اختیار او ازادۍ، جدت او روایت، انفرادیت او قانون او د زور او نوی تر مېنځه هر وخت روان وی. ادب کښې هم د ژوند د نورو

تنقید کله خو د یو نوی ادبی تحریک ملگرتیا کړې ده او کله کله ترې مخکښې شوه هم دے خو عام طور سره تخلیق مخکښې او تنقید ورپسې . او چې کله دا ترتیب بدل شوه دے نو نتیجې ئی څه ډېرې خوشگوارې نه وے ځکه چې د یو خاص نظام او قانون مطابق تخلیق شوی ادب کښې به خامخا تصنع او آورد راځی . تر دې حده چې که یو شاعر نقاد هم وی او شاعر هم ، نو د هغه شاعری به هغه وخت ښه وی کوم وخت چې دې د خپل مزاج او ذوق د اثر لاندې وی او دا خیال ئې نه وی چې زه د یوې نظریې د اثبات دپاره شاعری کوم . د ورډزورته ، آرنلډ او والسټ وټ مین نومونه دې سلسله کښې د مثال په طور پېش کېدے شی . نو ځکه عامه ادبی ارتقاء کښې به تنقید خامخا د تخلیق نه وروستو وی . د هر نوی ادبی تحریک به خامخا تنقیدی مخالفت کېږی . خو تنقید اخر کښې خان نوی اصولو او نوؤ نظریو سره اموخته کړی . او بیا د نقاد لویو فرائضو کښې دا هم شامل شی چې دغه نوی اصول جمع کړی . د دغه اصولو د بنیادونو تحقیق وکړی او د هغې تشریح شروع کړی .

نکټې

۱. د نقادانو ثقابلی مطالعه.
- ب. د لیکونکیو په حقله تنقیدی رانې کښې تبدیلی او د هغې جواز.
- ج. د تنقید تاریخ د ادبی تاریخ حصه ده.
- د. تنقید او تخلیق.

د تنقید منظمه مطالعه کښې چې د کومو خبرو خیال ساتل پکار دی د هغو په حقله ما خنې معروضات پېش کړل اوس د تنقید عملی اړخ باندې بحث کول پاتې شو.

دې سلسله کښې دوه حقیقتونه نه شی نظرانداز کېدای. که یو طرف ته د ټولو جدیدو نظریو باوجود هم محاکمه تر اوسه د تنقید غرض گڼل پکار دی نو بل طرف ته د دې محاکمې له کبله چې کومې نتیجې راوځي هغه دومره متنوعې او غېر یقینې دی چې څه خاص فائده ترې نه ولاړېږي. د دې حقیقتونو په وجه که څوک دا وگڼي نو جبرانېدل نه دی پکار چې هر څو که نقاد ته په خپلې راتې د قائم پاتې کېدو حق دے او دا حق هم ورته شته چې څومره کولې شی خلق دې خان سره په خپله راتې کښې شریک کړي، خو هغه د مانتین په الفاظو کښې د هرې راتې دپاره هم د هغه وزن متضاده راتې هم وی. تنقید مجموعی طور سره یو داسې عمل دے چې خپل خان پخپله منسوخی او د ادبی قدرونو د جوړولو په سلسله کښې په هیڅ فائده نه شی راتلې د نقاد تحکیم او د محاکمې د

قابلیت په حقله خو هر څوک خبرې کوی خو لورنې سوال دا دے چې آیا نقاد په رښتوني معنو کښې حکم وی هم او که نه محض او محض یو "وکیل" وی.

په دې طریقو مونږ دې بحث ته راشو چې آیا ټول ادبی تنقید د ذریعې او نوعیت په لحاظ یو ذاتی شے وی او که نه؟ که زه د یو کتاب په حقله چې ما لستلو یو راتې څرگنده کړم نو دا زما ذاتی راتې ده او بس. که یو بل سره له ما نه متضاده راتې څرگنده کړي نو دا به د دوو لستونکیو انفرادی راتې شی. که یو دریم لستونکې راشی او د دې دوو کښې یو سره اتفاق وکړي یا دواړو سره اختلاف وکړي نو دا پرې درېمه انفرادی راتې شی. دا د تنقید په وړه پېمانه یو مثال دے. یو پېشه ور نقاد به پرې راپاڅي یوه خاصه ژبه او خاص اصطلاحات به استعمال کړي. د اصولو معیارونو او حوالو یو انبار به ولگوي. خو دے به هم لکه د ورومبې لستونکي د خپلې خوښې او ذوق نه خان نه شی خلاصولی او د ده د دې تنقید اصلی منبع به هم هغه ذاتی خوښه وی. اوس سوال دا پېدا کېږي چې آیا تنقید د ذاتی خوښې او ناخوښې او د نقاد د خودسری او تلون د اعتراضونو نه بچ کېدای شی. آیا تنقید د ذوق ذاتی خوښې یا ناخوښې (چې د هر نقاد د چورت سره بدلېږي رابدلېږي) نه بغير هم څه شے دے؟
پخپله په نقادانو کښې داسې ډېر خلق شته چې

او رایو نه د زیاتې توجه مستحقې وی ځکه چې دا د ښاغلی لینګ خبرې او رانې دی، چې هغه "یو طباع او تعلیم یافته ذهن" لری. دغسې که د ښاغلی اناتول فرانس په مقابله کښې یو بل سره د پیسکل راسین او شیکسپیر په حقله خپل تاثرات بیانوی نو مونږ به د اناتول فرانس خبرو ته ډېرې توجه سره غوږ ږدو. ځکه چې اناتول فرانس که مونږ ته هر څه وائی خو کم از کم مونږ په دې پوه یو چې هغه د امتیازی بصیرت او پوهې خاوند دے او چې هغه مونږ ته کوم تاثرات بیانوی هغو کښې به دغه خاصیتونه خامخا وی. لارډ جیفرے د سکات په حقله یو مضمون کښې لیکي "هر کله چې د شاعری مقصد مُسرت ورکول دی نو یوه محفوظه وېنا به دا وی چې هغه شاعری ښکلې وی چې د اُستونکیو ډېر تعداد ته په ډېر مقدار کښې مُسرت ورکوی" د لارډ جیفرے دا وېنا د تردید دپاره هیڅ ثبوت ته اړه نه لری. دا کېدے شی چې سل کسان دې "ده ایبسنټ ماننډو بیگر" (THE ABSENT MINDED BEGGAR) خوښوی او صرف د یو اُستونکی "لسی ډاس" (LYCIDAS) خوښ وی. د دې دا مطلب نه شو چې دا سل کسان به د دې نه هغه نتیجه راوباسی کومه چې ترې لارډ جیفرے راوکښلې ده. زما په خیال به هیڅوک هم دا جرات ونه کړی چې د "بین تهم" (BENT HUM) فلسفه دې په ادبی مهېدان کښې نافذه کړی. او

هغوی دا وائی چې مونږ که هر څو د اُصولو او معیارونو خبرې وکړو او د تنقید نه د ذاتی عنصر د لرې کولو هر څومره کوشش وکړو، تنقید بیا هم بنیادی طور سره یو داخلی او تاثری نوعیت لری. ځکه ښاغلی اینډرولینګ وائی چې د اُستلو قابل تنقید صرف هغه وی چې "د یو جدت پسند طباع او تعلیم یافته ذهن ردعمل د شهکارونو په حقله بیانوی". او د اناتول فرانس د وېنا مطابق یو دیانتدار استاد له پکار دی چې د دې زړې خبرې چې "ښاغلیو! زه به نن تاسو ته د پیسکل، راسین یا شیکسپیر پحقله څه وېنا کوم". په خائې دا ووائی چې "ښاغلیو! زه به نن تاسو ته د پیسکل، راسین یا شیکسپیر په حقله خپل تاثرات بیانوم". خو که مونږ لږ غور وکړو نو مونږ ته به ثابتے شی چې په دې ذاتی تاثراتو او فېصلو کښې هم د قدر و قیمت فرق وی ځکه چې دغو فېصلو کونکیو کښې هم د قدر و قیمت فرق وی.

هر اُستونکی ته دا حق دے چې د نورو خبرو غښدې د ادب پحقله هم خپله ذاتی رانې ولری. خو ادب کښې دا نه شی کېدے چې د یو اُستونکی رانې دې د بل اُستونکی د رانې سره په وزن کښې هم یو شان وی. د ښاغلی لینګ ډېرو ادبی خبرو او ډېرو ادبی رایو سره به سره اختلاف وکړی خو دغه خبرې او رانې بیا هم د یو عام سړی د خبرو

حقیقت یوه نوې رڼا پرېوځی. آیا ما چې د دې کتاب په حقله کومه رانې قانمه کړې ده دا نه بدلېدونکې ده، زه ئې هم نه شم بدلولې؟ آیا دا یوه داسې رانې ده چې ما دپاره مکمل طور سره مطمئن کونکې ده. زه وایم چې دې کتاب ما له خوند راکړو خوشحاله ئې کړم یا درد ئې راته راوړسولو، او بس دغلته خبره ختمه شوه. خو آیا خبره رښتیا دغلته ختمېږي، نه هیچرې نه. لکه چې سینتې بو وئیلی دی اصلی سوال دا نه دے چې آیا دې کتاب مونږ له خوند راکړے دے. خوشحاله کړی ئې یو، یا ئې راته درد رارسولے دے. بلکه اصلی سوال دا دے چې آیا مونږ دغه خوند اخستو کښې خوشحالېدو کښې یا زهیرېدو کښې په حقه وو او که نه؟ سوال یواځې دا نه دے چې د یوې ادب پارې نه مونږ څومره حظ حاصلولے شو بلکې سوال د دغه حظ د اخستلو د جواز هم دے.

زمونږ خپلې ذاتی خوښې ناخوښې وی او که د دوی تجزیه وشي نو دا به څرگنده شی چې د دوی جرړې په مزاج کښې دومره ژورې ننوتې وی او دهنی او اخلاقی عناصرو کښې چې کردار ترې جوړېږي، داسې انښتې وی چې قابو کښې ئې راوستل مشکل ښکاري نو لرې کول ئې ناممکن دی. ولې په دې خو هر څوک پوهېږي چې یو څیز خوښول یا زښتول یوه خبره ده او د دې خوښولو یا زښتولو په جواز مطمئن کېدل بالکل بیله خبره ده. اکثر خلق د

عامه خوښی یا شهرت دې د ادبی خوښو معیار وگرځوی او دا دې ووانی چې یو ادب پاره یا یو تصویر یا یوه نغمه دې په دې ښه وگڼلې شی چې د تعلیم یافته کسانو په ځانې د غېر تعلیم یافته ډېرو کسانو خوښه ده کوم خلق چې د ذوق د لامحدود "تنوع" قائل دی او دا وانی چې د ډېرو خلقو خوښ څیز به خامخا ښه وی. هغوی له د تنوع کیفیت او نوعیت هم منل پکار دی او باندې دی چې هغوی په تربیت یافته او غېر تربیت یافته او ښه او بد ذوق کښې په فرق ځان پوه کړی ځکه چې:

که از مغز و و صد خر فکر انسانے نمی آید
په دیو خبرو د غور په نتیجه کښې به یقیناً ځنې
غلط فهمی چې د ادبی تنقید په سلسله کښې پیدا کېږي
لرې شی. دا صحیح ده چې دا خبرې په نقادانو کښې د
اختلاف په مسئله څه رڼا نه غرځوی. په دې مسئله به
مونږ اوس بحث کوو. خو ورومبے د ادب په باره کښې د
خپلو ذاتی رویو په حقله څه وئیل غواړو.

لکه څنگه چې ما مخکښې عرض وکړو که زه د
یو کتاب د قدر و قیمت په حقله یوه رانې ښکاره کړم نو دا
محض زما ذاتی رانې ده او بس. دا رانې به زه لرم او پرې
به قائم یم. که د دې رانې څه اهمیت دے نو صرف دا چې
دا د یو سړی د ذاتی ذوق ردعمل دے. خو دلته یو سوال
پیدا کېږي چې د هغه له رویه د انفرادی ذوق په دې

ادب مختلفو اصنافو سره خپل تعلق څه داسې گڼي چې بس خپله ذاتي خوښه او خوشحالي د ادب د سنجولو اكي يو معيار شماری او خان په دغه فرق نه پوهوي. خو نا فرق چې محسوس كړې شي نو بيا د غور او فكر دپاره ډېر وسيع مېدان پېدا شي. مونږ په دې ښه پوه يو چې كوم وخت مونږ د خپلې ذاتي خوښې يا ناخوښې په رڼا كښې په يو كتاب رانې ښكاره كوؤ او دا ذاتي خوښه نه سنجوؤ نو مونږ د كتاب نه زياته د خپل خان په حقله رانې ښكاره كوؤ. په دې صورت كښې د ذاتي تاثراتو په حقله د اناطول فرانس هغه رانې بالكل معقوله ده. خو مونږ په دې هم پوهېږو (هر څو كه د دې اعتراف دپاره لږ جرات پكار دے) چې په داسې رانې كښې مونږ خپلې كمې او خامې هم ښكاره كوؤ. مونږ د يو ادب پارې خوبې هغه وخت هم منو چې مونږ ترې حظ نه شو حاصلولې. داسې كېدے شي او هر وخت كېږي چې يوه ادب پاره د خپلو خوښيو په وجه مونږ ته خوشحالي، خوند يا درد راكولو كښې ناكامه شي يا كله كله دغه ادب پاره مونږ له زړه سترے كړي او مونږ ترې نفرت كول شروع كړو ځكه چې د ادب د عظمت نه حظ حاصلول د ډېر محنت كار دے. او دا كېدے شي چې د خپلې ناراستي، بې التفاتي يا د محنت دپاره د نه تيارېدو په وجه يا خو مونږ د دغه محنت كولو دپاره رضا نه يو او يا د خواري كولو قابليت نه لرو او مونږ دا ښه وگڼو چې

هغو كمټرو او ټيټو څيزونو ته توجه وركړو چې د خپلې كمټري او ټيټوالي له كبله د پوهېدو او حظ اخستلو دپاره لږه خواري او لږ محنت غواړي. ولې كه مونږ ادبي كلچر ته ژوند كښې څه سنجيده اهميت وركوؤ، نو مونږ به محض د دې كمټرو څيزونو په توجه او لستلو خان نه مطمئن كوؤ. اوس كه مونږ دا عادت جوړ كړو چې د خپلو لستلو شوو كتابونو پحقله دوباره غور كوؤ او دا اراده كوؤ چې خان به د هغو جذباتو نه چې د كتاب د مطالعې په وخت كښې مونږ كښې راپېدا شوي وي، لرې كړو نو نا ممكنه كېدے شي چې مونږ په دغو جذباتو تنقيدي نظر واچوؤ. د دغو جذباتو جائزه واخلو او دا فېصله وكړو چې آيا مونږ په دې مطمئن يو چې دغه جذبات صحيح وو. او آيا مونږ چې كوم حظ د دغه كتاب نه حاصل كړے دے هغه په صحيح طريقه د ښو څيزونو نه اخستل پكار وو او كه نه؟ يو بل معيار هم شته او دا هغه معيار دے چې سوونه كاله اگاھو لان جائزې نس تجويز كړے دے. د لان جائزې نس د تجويز مطابق چې كوم كتاب مونږ د ډېر وخت دپاره لولو، خو د هغه كتاب په حقله د ډېر كم وخت دپاره مونږ فكر كولو ته مائل كېږو او دغه كتاب د مطالعې د وخت نه زيات خپل اثر زمونږ ذهن كښې نه شي قائم پاتې كولې نو پكار دا دی چې مونږ دا يقين وكړو چې كه هر څو مونږ د دغه كتاب نه ډېر حظ اخستے دے بيا هم دغه

کتاب د معمولی درجی کتاب دے. په دې طریقہ مونږ ته دا صداقت روښانېږي چې زمونږ ذاتی حظ او ذاتی حظ په حقله زمونږ محاکمه جدا جدا څیزونه دی دا کېدے شی چې دا دواړه څیزونه کله کله خپلو کښې متفق شی خو دا هم کېدے شی چې کله کله پکښې اتفاق را نه شی. او چې کله پکښې اتفاق رانه شی نو پکار دا دی چې مونږ خپل فرض دا وگهڼو چې د ذاتی حظ محاکمه په ذاتی حظ مقدمه کړو. او په دې سلسله کښې منظم کوشش وکړو. دا خیال لرل چې مونږ د خپلې خوښې او ناخوښې لکه چې څنگه دی دغسې قبولې کړو او یا د دغو خوښیو او ناخوښیو لاندې ادبی رانې قانموؤ. دا مطلب لری چې مونږ دې د تنقیدی قوت، بصیرت او خیرنې د ترقی په حقله ټول امیدونه قطع کړو. په ادب کښې لکه د ژوند د نورو شعبو مونږ ته د دې خبرې ډېر زیات ضرورت دے چې مونږ دې خان له د حظ حاصلولو په فن کښې تربیت ورکړو. اوس نا خبره واضحه ده چې تر څه حده پورې مونږ مجبور یو چې د خپلو جذباتو نه بهر او د دې جذباتو د اثر نه آزاد څه داسې معیار تسلیم کړو چې پرې د قدر و قیمت اندازه ولگوو. زمونږ لوڼه مقصد دا پکار دے چې د مطالعې په وخت کښې دغه معیار د نظر لاندې وساتو خپلې غلطې او کمی ومنو او د زړه د اخلاصه هغو څیزونو ته غاړه کېږدو، چې مونږ نې د ډېرې توجه مستحق وگهڼو او ځان

ورو ورو د دغو څیزونو سطحې ته وچتوؤ او دغسې د خپلې محاکمې او د ذوق روزنه او تربیت وکړو، چا چې د دې مقصد لاندې مطالعه کړې ده او ورته د دې نتیجو تجربه شوې ده هغه به د دې نه انکار ونه کړی چې هر څو که نا ډېر لوڼه د محنت کار دے خو ولې د دې محنت عوض هم ډېر زیات وی.

اوس د نقادانو په خپل مېنځ کښې د اکثرو خبرو په حقله د اختلاف مسئله د غور کولو دپاره پاتې ده. مونږ تر اوسه د تنقید په حقله دغه انتها پسنده نظریه چې "تنقید یو ځان منسو خونکه عمل دے" په زړه کښې منو او نا وایو چې د تنقید ټول تاریخ د جگړو، تضادونو، دعوؤ او تردیدونو د معیارونو د جوړولو او د ماتولو تاریخ دے. خو آیا زمونږ دا وېنا صحیح ده؟ آیا په ادب کښې د محاکمې نتیجې رښتیا هم هغه هومره متنوع، غېر یقینې او بې فاندې وی لکه چې عام طور سره وئیلے شی یا لکه چې عام طور سره په ظاهره ښکاری؟ د دې ځواب دا دے چې هر څو که د تنقید په حقله دغه انتها پسنده نظریه کښې تر څه حده صداقت شته، ولې کولی صداقت نه لری. دا صحیح ده چې د تنقید د افادیت برخلاف ډېر دلیلونه پېش کېدے شی، خو ولې دا حقیقت هم د هېرولو نه دے چې که یو خوا تنقیدی تاریخ د ذوق د بدلېدو او د تنقیدی فېصلو د اوږېدو راورېدو، واقعاتو او په بنیادی ادبی خبرو کښې د

په حبثیت زما څه مدد وکړی نور څه فائده ترې ما ته نه شی حاصلېدې. خو فرض کړئ چې په دې شپږو رایو کې چې چې د نظر د مختلفو زاویو په نتیجه کې راپېدا شوی وی پینځه رانې په خپلو کې د اختلاف باوجود هم عملی طور سره د کتاب د قدر و قیمت په محسوس کولو کې یو وی او د موضوع او اسلوب په یو شان خاصیتونو باندې پکې زور اچولې شوی. نو په دې صورت کې به زما دا احساس بالکل صحیح وی چې تر څه حده پورې د محض شخصیت او د طبیعت د مهلان عناصر دې رایو نه خارج شوی دی او چې څومره په دې خلقو کې د ذوق د زیات اختلاف سره په رایو کې زیات اتفاق وی دومره به زما دا احساس هم شدید وی. د هغه بل شپږم چې دوی سره نې اختلاف کړی د دې رانې به هم زه د دوی هومره قدر کوم. خو چونکې د هغه برخلاف د دغو پینځو تنو د رایو وزن وی، نو ځکه به زه صرف هغه یو اختلاف کونکې وګڼم او ډېره اغېزه دا ده چې زه به د هغه په رانې چرته فارغ وخت کې دا غور وکړم چې د ده د عدم اتفاق وجه څه ده؟ دلته به زه صرف د رانې د اتفاق په اصولو کار شروع کوم او که دغه متفکره رانې زما د خپلې رانې سره مخالفه وی هم به زه دا ګڼم چې دا متفکره رانې د کتاب د خوبو په حقله د رهنمایي کولو قابله ده.

د دې مثال نه مونږ په کومه نتیجه رسو. د دې

متضادو رایو او وېنا ګانو مثالونه پېش کوی. نو بل خوا په نقادانو کې د مخصوصو شهکارونو د قدر و قیمت پخپله د رانې مکمل اتفاق مثالونه هم بڼی. که تنقیدی رایو کې اختلاف په ګوته کېدې شی او د هغه اختلاف په بنیاد لویې لویې دعوې جوړېدې شی، نو په دغو رایو او وېنا ګانو کې اتفاق او یوواله هم د نظر نه لرې کول نه دی پکار.

په تنقیدی رانې کې د دې اتفاق د معنی لټولو دپاره مونږ ته غور پکار دے. فرض کړئ چې ما د یو کتاب په حقله یوه رانې قائمه کړه اوس د دې رانې د اصلاح یا توثیق دپاره زه کوشش کوم او په دې سلسله کې زه د بل چا د مدد ضرورت محسوس کړم او دا کتاب شپږو دوستانو ته پرله پسې په دې غرض ورکړم چې دوی ما د خپلې دیانتدارانه رانې نه خبر کړی او دا دوستان هم داسې وی چې ما نې محض د دې دپاره چې زما کا تجربه زیاته وسیعه او حقیقت ته ډېره نژدې شی، داسې انتخاب کړی دی چې هر یو په کې د مزاج، د ژوند او ادب په حقله د خیالاتو او د طبیعت د تربیت په لحاظ د د بل نه مختلف وی او سره د دې هم زه د هر یو د رانې قدر کوم. دا شپږ دوستان چې ماته کومه رانې را کړی نو ډېر امکان د دې خبرې دے چې دا شپږ واړه رانې خپلو کې مختلفې وی او سېوا له دې نه چې د انفرادی ذوق د اظهار

څکه څه ادب په تاريخ کښې څه زبردست اهميت هغه خبره چې هيوم ورته څه داسې کتابونو چې څه وخت زماني او طريقو تلون پرې څه اثر نه وي کړه او څه جهالت او حسد باوجود هم ژوندی وو، مستقلة ستانه واتي. مونږ له تسليمول پکار دی. څه ايليدو او اوډيسي مثالونه دلته بالکل په ځانې دي. هغه هومره چې دوه زره کالو اگاهو څه ايتهنز او روم څه خلقو خونولو نن هم په پيرس او لندن کښې مقبول ده. څه آب و هوا، حکومتونو، مذهبونو او ژبو په تبديلي څه هغه شان کښې څه فرق رانغلو. دا الفاظ په ۱۷۴۲ کښې ونيلى شوي وو. خو حقيقت لا تر اوسه هم هغسې ده لکه چې څه هيوم په ورځو کښې وه. دې نظمونو کښې څه لستونکيو نه فاني کېدونکې دلچسپي څه دوي څه عظمت او برتري ثبوت ده او هم دغه خبره څه يوناني څه رامسې، څه شيکسپير څه څه څه او څه دانته او څه ملټن څه تخليقاتو په حقله هم صحيح ده. داسې کتابونه مونږ "کلاسيک" گڼو څکه چې څه کلاسيک ساده تعريف دا ده چې هر هغه کتاب چې څه وخت څه امتحان نه تېر شوه وي او څه خپل استقلال او دوام او څه افقي او دائمي زړه راکښون له کبله د خپل غېر فاني ژوند ضمانت ورکوي.

په دې ډول مونږ څه ادبي تنقيد هغه اصول ومنو چې ورته "کوډ ابيکو کوډ سيمپر کوډ اويب اومني بس" Quod ubique quodsemper quod abomnibus وائي لکه چې

دپاره څه څه خاص دليل يا ثبوت ضرورت نشته، کومه تجربه چې ما په وړه پېمانه وکړه دا په حقيقت کښې په لويه پېمانه شوې ده او هغه خلقو څه چا نه چې څه باهمي اختلاف طمع کېږي په څه څه معاملو کښې يوه متفقه رانې ښکاره کړې ده.

څه دې مطلب دا شو چې څه ادب څه يو خاص مقدار په حقله څه رانې ورکولو په باره کښې خو نه اوس مونږ صرف څه انفرادي ذوق فيصلو ته پاتې شو او نه څه متصادمو نظريو تضادونو ته. څه دې په ځانې اوس مونږ نه صرف څه مختلفو کردارونو او علمي قابليت بلکې څه مختلفو قومونو، عهدونو او نظريو څه نقادانو تر مېنځه څه رايو اتفاق بيا موندو او څه دغه اتفاق په مقابله کښې نور اختلافات څه خاص ځانې نه لري څه دې نتيجه څه شوه؟ داسې ادب په کراتو څه مختلفو او متنوعو ذوقونو څه امتحان نه تېر شوه ده او هر نوی امتحان څه دې ادب څه نوې ښکلا او پټې ښانست رابرخپره کړه ده چې ذوقونو کښې څه انقلابي تبديليو باوجود هم دې ادب خپل مقام بيلو ده نه ده او څه تنقيدی خاندانونو څه عروج او زوال نه دا ادب هيڅ متاثره شوه نه ده. څکه څه دې ادب خوبي اوس محض ذاتي رانې ته پاتې نه دی. څه دې عظمت منل شوه ده. څکه چې څه داسې استقلال او دوام او څه داسې دائمي او مستقل اثر وجه صرف عظمت کېده شي.

نتیجې پیدا کوی -

د ژوند په هره شعبه کېنې د بقا دپاره چې کوم جدوجهد کېږي د هغې لازمي نتیجه دا وی چې کوم څیز د باقی پاتې کېدلو ډېر استحقاق لري هغه پاتې شي او نور ورک شي. دې ته د "بقائے بهترين" اصول وائی. په دې جدوجهد کېنې د هر وجود بقا هله ممکنه ده چې دغه وجود Organism خپل ماحول سره د تللو او د ځان بدلولو استعداد لري. هر کله چې یو وجود د بدلېدونکي ماحول سره خپل ځان بدلولو کېنې پاتې راشي نو تباہ او ورک شي څومره چې یو وجود وچت او ارفع وی دومره به هغه کېنې دا استعداد زیات وی دا د علم حیاتیات ډېر مشهور صداقتونه دي او زه ئې محض د دې دپاره ذکر کوم چې د دې صداقتونو د بقا سره او ځکه ادب کېنې هم د بقائے بهترین د مسنلې سره تعلق دے. یو کتاب هم لکه د یو وجود په اول اول کېنې محض په دې وجه کامیابېږي چې د خپل ماحول سره مطابقت لري. په بدلو الفاظو کېنې به مونږ دا ووايو چې دا کتاب د هغه زړه راښکون په وجه کامیابېږي چې دغه کتاب کېنې د هغو اُستونکیو دپاره وی د کومو دپاره چې دا لیکلې شوی وی. او د دې کتاب د فوری مقبولیت او کامیابی اندازه د هغه دلچسپي او زړه راښکون نه لگول پکار دی کوم چې دے پیدا کوی. یو کتاب چې ډېرو اُستونکیو له خوند ورکوی نو دا ځکه چې

لان جائے نس وائی. "مونږ له عام طور سره هغه الفاظ په رښتونو معنو کېنې وچت او اعلی (نوبل او سیلادم) منل پکار دی چې هغه هر چا له هر وخت خوشحالی ورکوی. ځکه چې که یو کتاب پخپلو ټولو اُستونکیو کېنې یو شان تاثر پیدا کوی. هر څو که د دغو اُستونکیو پېشې، د ژوند طریقې، د هغوی ارمانونه او مقصدونه، د هغوی عهدونه یا ژبې بیلې بیلې او بدلې وی هم نو د داسې مختلفو اُستونکیو اجماع د دغه کتاب په حق کېنې ظاهره شوې رانې نوره هم مضبوطی".

زه د افاقیت د دې اصولو د معنو وضاحت دپاره تفصیل نه پېش کوم او نه دې افاقیت سره څه داسې شرطونه تړل غواړم چې د هغو مطلب دا وی چې د دې افاقیت په بنیاد کېنې کوم صداقت پروت دے هغه دې د خپلې غلطې نظریې سره خلط ملط نه شي چې مونږ ئې اوس ذکر وکړو او مطلب ئې دا وه چې د ادب د قدوقیمت اندازه په اُستونکیو کېنې د مقبولیت په بنا لگول پکار دی. دلې یوه نکته ډېره توجه غواړي. ادب کېنې دا کوم افاقیت چې مونږ اوس بیان کړو د دې د ټولو نه لوئې خصوصیت هغه طاقت دے چې ادب ته غیر فانی ژوند او دوام بخښي. خو د دائمی ژوند دا طاقت په هغو خویسو منحصر دے چې هغه د فوری او عام مقبولیت ورکونکیو خصوصیاتو نه بالکل جدا وی. دا حقیقت ځنې اهمې

کښې دا خوبی ده چې د طریقو، ذوق او تر دې حده چې د تهذيونو تبدیلی هم د هغوی ژوند متاثره نه کړو او تر اوسه ژوندی دی دا ولې؟ دا ځکه چې دغو کتابونو کښې نا استعداد وه چې زمونږ د اخلاقی او ذهني ژوند هر وخت بدلېدونکیو حالاتو سره ځان بدل او برابر کړي. دېو کتابونو کښې د خپل عهد دپاره هم یو پیغام او معنی وه او زمونږ دپاره هم پکښې پیغام شته. دا کتابونه به هم تر څه حده د خپل وخت پیداوار وو او څه خو پکښې یقیناً وو خو د دوی د دې دائمی ژوند سبب دا نه ده چې دوی د خپل وخت سره مطابقت لرلو بلکې سره د دې هم چې د خپل وخت پیداوار وو دا کتابونه ژوندی پاتې شول د دوی د دې دائمی ژوند وجه دا ده چې هر څو که دوی مقامی او عارضی دلچسپی لرلې بیا هم په دوی کښې هغه عناصر موجود وو چې د دې مقامی او عارضی زړه رابښکون د ختمېدو نه پس ئې هم د خوشحالولو او متاثره کولو قوت لرلو. او دلته د حیاتیاتی شهود او ادبی شهود تر مېنځه یو والی جزوی طور سره ختم شی ځکه چې کوم ادب د طریقو او ذوق او د تهذيونو د بدلېدو باوجود هم ژوند په پاتې کېږي نو د هغې وجه دا نه وی چې دغه ادب ځان د ژوند، فکر او وېنا نوو طریقو سره بدل کړي. بلکې د ابتدا نه هغه څیزه نه چې انسانی تجربې او فطرت کښې بنیادی حیثیت لري ده کښې شامل وی او ده ورسره ځان برابر کړي. او داسې

هغه د عوامی ذوق مطابق وی. د هغه وخت د ذوق اظهار هم کوی او د هغه څیزونو متعلق وی چې عوام پرې فکر او بحث کوی او کټ مټ داسې وی چې عوام ئې لستو ته نه صرف بالکل تیار وی بلکې خواهشمند ئې هم وی. خو نا هم کېدای شي چې فوری مقبولیت او کامیابی ورکونکې نا مطابقت محض هغو حالاتو سره مطابقت وی چې عارضی او مقامی حیثیت لري. که داسې وی نو چې دا چپه تېره شی او عوام په هغو څیزونو کښې چې د دوی په ذکر او فکر غالب وو دلچسپی اخستل پرېږدي نو کتاب زوړ او متروک شی او بیا ئې څوک نه لولی. او ډېره اغېزه ده چې که بیا د دغه کتاب سره څوک څه کار هم لري نو هغه دا چې دوی په هغه جوش و خروش جبرانی ظاهرویی کوم چې دوی په اول کښې ښکاره کړي وه. هره فن پاره به چې محض د خپل وخت پیداوار وی. خامخا ژر وی که پس هم په دغه وجه ورکېږي ځکه چې دا د کوم مذاق او طریقو نه روزنه مومی د هغو د ختمېدو نه پس چې دې کښې نا خوبی پاتې نه شی چې نوی مذاق او طریقو سره وچلېږي نو دا هم ختمه شی. په دې طریقو هم هغه وجه چې دې لره ئې مقبولیت ورکړي وه د دې د مرگ باعث وگرځي. او داسې ډېر کتابونه شته چې څه وخت ډېر مقبول وو خو ورپسې راتلونکي نسل هېو پېژندل هم نه. ولې ځنې داسې کتابونه هم شته لکه چې ما ئې مخکښې ذکر وکړو چې په هغو

انسانی ژوند مشترک بنیادونه دی لکه انسانی تجربې اغراض، جذبې، کشمکش، خوشحالی او غم وغیره، کوم څیزونه چې عارضی وی، یعنی هغه څیزونه چې د ژوند بهرنی پیکر او د هغه زمانې او معاشرې حالاتو سره تعلق لری چې دے ترې پیدا شوع وی نو داسې څیزونه به په یو عظیم کتاب کښې هم مونږ دپاره هم هغسې زړه راښکون لری لکه چې هم دغه څیزونه په هره بله ادب پاره کښې زمونږ دپاره لری. خو ولې چې هرکله مونږ د دې عارضی څیزونو د لاندې ژور لار شو نو مونږ به په دې پوه شو چې د دې کتاب د غېر فانی ژوند وجه د ژوند ضروری او پائیدار څیزونو سره د چلېدو د استعداد قوت دے چې دا کتاب نې لری. مونږ چې د ایوب علیه السلام کتاب، دیوانن کسامبېی، پیراډانزلاست، د هومر نظمونه او د شکسپینیر ډرامې لولو او دې ته گورو چې بغېر د ژوند د ضروری او پائیدارو څیزونو نه زمونږ او د دوی ترمېنځه څومره فاصله ده نو مونږ ته دا رامعلومه شی چې د دنیا په عظیم ادب کښې هغه کوم شی دے چې د وخت د تېس کونکیو اثراتو نه نې دا ادب بچ ساتلے دے.

په ادب کښې د بقائے بهترین په دې مسئله د دې طویل بحث په رڼا کښې مونږ له پکار دی چې په دې پوه شو چې داسې ادب په یو لونه مقدار کښې شته چې هغه د ذاتې رانې د حدودو نه بهر گڼل پکار دی او چې عظمت

دا ادب د زمان او مکان د قېد نه وچت حالاتو سره د برابرېدو استعداد لری. دا یقینی خبره ده چې داسې ادب هغو خلقو پیدا کړے وه چې بغېر د یو څو کسو نه پکښې د هیچا هم راتلونکیو نسلونو ته یا د ژوند هغو څیزونو ته چې دائمی او مستقل وی فکر نه وه بلکې ټوله توجه نې د خپلې زمانې اولس، حقیقتونو او مسائلو ته وه. ځکه د داسې ادب په جوړښت کښې اکثر عارضی او مقامی عناصر داخل شوی دی ولې د دې کتابونو یو خصوصیت دا دے چې دوی کښې مقامی او عارضی مضامین هم په داسې بصیرت او استاذی تړلی شوی دی چې دوامی او افاقی حیثیت نې اختیار کړے دے. د هیروډوټس په حقله ونیلے شی چې هغه کښې دا استاذی وه چی هغو څیزونو کښې نې دلچسپی اخسته چی درویشتو سوؤ کالو پورې د خلقو دلچسپی پکښې قائمه وه. دا خبره صرف د تاریخ د دې بانی په حقله صحیح نه ده بلکې د هغو ټولو لیکونکیو په حقله رښتیا ده چې د دائمی ژوند کتابونه نې لیکلی دی. ځکه چې د دوی دا کتابونه نه د دې وجې نه د زمانې سره زاړه شو او نه نې تنوع د کثرت استعمال په وجه ختم شو چې دوی پکښې د هغو څیزونو بیان کړے وه، چې افاقی او دائمی طور سره زړه راښکون لری. دوی د خپل بصیرت، پوهې او زور د اظهار دپاره هغه څیزونه منتخب کړی وو چې هغه هر وخت او هر ځای کښې د

چې محض عارضی حیثیت لری زمونږ توجه خان ته راکاری خو هر څو که مونږ د خپلې زمانې ادب کښې د دلچسپۍ په اخستلو کښې په حقه یو بیا هم زمونږ فرض دا پکار دی چې د دې خبرې بنیادی اهمیت تسلیم کړو چې مونږ له د نوې زمانې کتابونه د اضافی اقدارو په رڼا کښې لستل پکار دی او زمونږ خواهش همپشه دپاره نا پکار دے چې تر څو ممکنه کېدے شی په اصلی او جعلی ادب کښې فرق وکړو.

او دلته زما دا خیال دے چې د کلاسیکی ادب علم مونږ ته ډېر لوڼے عملی مدد راکولے شی. که چېرې په دغه ادب کښې مونږ ادبی عظمت موندے او تسلیم کړے وی او که چېرې په دې وجه دا ادب یوه درجه او پایه لری نو پکار دی چې مونږ ئې د معیار په حیثیت استعمال کړو. د دې نه زما مقصد دا نه دے چې مونږ دې کلاسیکی ادب په هغه طریقہ معیار وگرځوؤ په کومه سخته او درشته طریقہ چې د اوولسمې او اتلسمې صدی انگرېزی نقادانو یونانی او لاطینی کلاسیکی ادب معیار گرځولو او نه زما مقصد دا دے چې مونږ دې دغه کلاسیکی ادب نه د قواعدو او قانونونو د راوېستلو کوشش وکړو. زه دا هم نه وایم چې مونږ دې د طبعزادی Originality او تجربو د مخالفت دپاره یا د دې دپاره چې د خپلې زمانې د ادب لارې متعینې کړو. دغه کلاسیکی ادب بې ځایه استعمال کړو.

ئې منلے شوے دے.

د ادب د عظمت یعنی د ادب د پائیداری او دوام د سوال خواب خو د وخت امتحان ته پرېښول پکار دی خو د هغه ادب په حقله به مونږ څه وایو چې لا دا امتحان به پرې نه وی تېر شوے. مونږ دا پېشگوئی نه شو کولے چې د وخت د امتحان نتیجه به څه وی او نه په یقین سره دا وېنا کولے شو چې دا کوم کتاب چې اوس ډېر مشهور دے که لکه د شکسپیر د ډرامو درې سوه کاله پرېښودې شی نو بیا به ئې څه حال وی. ولې د عارضی او دائمی دلچسپۍ تر مېنځه بېلتون خو ممکن دے او مونږ د وختی کامیابی او د هغه کامیابی چې د پائیداری امکانات لری ترمېنځه فرق خو کولے شو. دا وېنا لږه گرانه ده چې کوم څیز مونږ دپاره شدید زړه رانېکون لری هغه به زمونږ د زمانې نه پس دا زړه رانېکون بانلی. ځکه چې نن مونږ ته کوم څیز ضروری ښکاری هغه به مونږ خامخا افاقی او دائمی گڼو. نو له دې کبله مونږ د ماضی قریب د ادب او د خپل معاصر ادب په سلسله کښې بیا هغه خپلې راتې او د نقاد رهنمایی ته پاتې شو. ولې دا خبره یاد ساتل پکار دی چې داسې ادب چې هغه د هغه ژوند نه زرغونېږی چې مونږ ئې تېروؤ د ماضی د عظیم ترین ادب نه بالکل مختلف زړه رانېکون لری. او دا زړه رانېکون په ځنو حیثیتونو کښې ډېر ژور او ډېر تېز وی. هغه کتابونه هم

زما د دې وېنا نه دا نتیجه راوکنېدل چې گڼی د ماضی
عظیم ترین ادب دې د جدید او د مستقبل د ادب دپاره د
نمونې په طور استعمال کړی شی. زما د هغو دلائلو روح
سره سمون نه خوری چې ما په دې مقاله کې پېش کړی
دی. زما دا دعوی ده چې رښتینې ادب هغه وی چې هغه د
بل ادب نه، نه بلکې د ژوند نه پیدا شوې وی او د ساهو
او د ژوندی ادب دپاره به یوه نمونه هم کافی نه شی. که
یو خوا ته مونږ له د هم عصر ادب په حقله د عوامو او
بې انصافو نقادانو په مبالغه آمېزو بیانونو تکیه نه دی
کول پکار نو بل خوا مونږ له دا هم گڼل نه دی پکار چې
بس ادب کې چې څه وو هغه وشو او زمونږ وخت او وطن
کې به بل ادبی پیغمبر نه پیدا کېږی او د کلاسیکي
شېکارونو نه پس نور ادب پیدا کېدل ناممکن دی. زه چې
دا وایم چې مونږ دا مستند شېکارونه معیار گرځولې شو
نو زما مقصد فقط او فقط دا د چې چې چونکې د دې
شېکارونو خوبی اوس یو حقیقت شوه د چې او ځکه چې د
دوی عظمت منلې شوه د چې. مونږ د دوی د تجزیې نه کم
از کم هغه څیزونه راوکنلې شو چې د ادب د عظمت او
بنکلا اجزا دی. او په دې طریقې حاصل شوه علم هم د
دغه قسم د ادب د څیرلو دپاره په عملی طریقې
استعمالولې شو. داسې مونږ به بیا هغه نکتې ته چې ذکر
نې تېر شو راورسو او هغه دا چې په یو نظم، ډرامه، یا

ناول د محاکمې کولو دپاره یا د دغو څیزونو اصلی خوبی
کتلو دپاره دا ضروری ده چې سره دې د دنیا د بهترینې
شاعری عظیمو ډرامو او ناولونو ژور علم لری. مونږ چې
دا تقابلی مطالعه کوو نو دا هیڅ ضروری نه ده چې مونږ
دې د دې دپاره څه رسمی طریقې اختیار کړو. زمونږ ټوله
دلچسپی د تورو په ځانې په روح او مغز کې پکار ده او
مونږ دپاره دا کافی ده چې ځان پرې پوه کړو چې د عظیم
او ښه ادب سره زمونږ پېژندگلو به زمونږ د ښه او بد
احساس تېزوی. د میتھیو ارنلډ د شاعری په سلسله کې
د محک نظریه Touch Stone. هغه نظریه چې د هغې
ماتحت مونږ له د منتخبو شعرونو او جملو په ذریعه په
ادب د وچتې فنکارانه خوبی موجودگی یا غېر موجودگی
څیرل او هره شاعری دغه معیار ته مخامخ کول پکار دی
که هر څو عجیبه عجیبه ښکاری ولې د دې لاندې چې
کوم خیال د هغه بالکل درست او نتیجه خېز د چې
بنکلا د معیارونو او د قانونونو په حقله مجردې نظریې
زمونږ ذوق او خوبی سره بلدولې او زمونږ محاکمې د دغو
خوبیو د محسوس کولو دپاره روزلې نه شی. بلکې د دې
دپاره پکار دا ده چې مونږ تر څومره حده چې ممکنه وی او
په څومره اخلاص چې ممکنه وی ځان د دنیا د عظیم ادب
سره بلد کړو.

څومره چې د ادب د څیړنې دا مسئله گرانه ده، او

خومره سطحی طور سره چې مونږ پرې بحث کوو نو د لستونکیو طمع به دا وی چې کم از کم اخر کښې خو به مونږ په څو مثبتو نتیجو ورسو.

یو فرانسسی نقاد وئیلی دی چې د تنقید رښتینۍ مقصد دا ده چې ادب د دې ظالمانه خیال نه ازاد کړی چې د ذوق په حقله هډو جگړه پیدا کېږی نه. د دې مقصد حصول ډېر ناممکن ښکاری. تنقید سائنس کېده نه شی مونږ دې نه د علم نباتات داسې قسم هیڅکله نه شو جوړولې چې د هغې تعلق انسانی تخلیق سره وی. مونږ د ارنلډ ځنډې څیزونه هغسې لیدل غواړو لکه څنگه چې وی خو دا تشې خبرې دی څیزونه لکه څنگه چې دی هغسې لیدل ناممکن دی. ځکه چې مونږ هر شے په خپل ذهن کښې وینو او ذهنونه او مزاجونه یو شان نه وی. مونږ به خامخا دا څیزونه د خپلو مزاجونو او کردارونو په ماحول کښې وینو. مونږ زیات نه زیات دا کولې شو چې د خپلو ذهنونو نه تعصبات لرې کړو او خپلې همدردۍ، رجحانات او مېلانات سمولې شو او بس. ادب د شخصیت نه پیدا کېږی او شخصیت باندې اثر اچوی او ډېرو موضوعاتو سره په مختلفو صورتونو کښې خپل تعلق څرگندوی. د ادب هډو مقصد دا ده چې همدردی پیدا کړی او جذبات او احساسات راولړزوی. په دې طریقه د ادب تعلق بدلېدونکیو عناصرو سره وی او ځکه د دې رد عمل کښې هم تنوع

پکار ده. مونږ د تنقید نه انفرادی عناصر نه شو وکښلې او مونږ له پکار دی چې هغه فرقونه او اختلافونه قبول کړو چې په یو شهود د ډېرو ذهنونو د کار کولو په نتیجه کښې پیدا کېږی. دا بده خبره نه ده بلکې ښه ده ځکه چې په ادبې تنقید کښې یو بې رنگه شان یو والې او هم اهنګی راتلل ممکن نه دی. ولې هر څو که د دې خبرې د اخری تجزیې په صورت کښې مونږ د ادبې تنقید دپاره بیا خپل ذوق او محاکمې ته پاتې شو خو دا یو ډېر لوټه حقیقت ده چې په دې طریقه مونږ د خپل ذوق روزنه او تربیت کولې شو او د فېصلې قوت د یو نظام لاندې راوستې شو. په دې طریقه مونږ د ادبی څیړنې د مسئلې په سلسله کښې کم از کم یو عملی اصول بیامومو.

که مونږ دا خواهش لرو چې خپله ادبی مطالعه د محفوظ کېدو دپاره او ژوند کښې په کار راتللو دپاره استعمال کړو نو دغه عملی اصول یقیني طور سره زمونږ رهنمائی کولې شی.

نُکتې

۱. ذاتی او انفرادی تنقید
۲. د لینګ او اناتول فرانس نظریات
۳. د نقادانو اجماع

د قلندر مومند ريسرچ سپل

له خوا چاپ شوي کتابونه

- زباني د قلندر مومند شعري مجموعه
- د تاريخ ژړا (تاريخ گوئي) د مشتاق مجروح يوسفزي
- ميزان د قلندر مومند مقالې
- تنقيد قلندر مومند

د اروان کتابونه

- د قلندر مومند کلیات
- د قلندر مومند خطونه
- د صاحبزاده فېضي شاعري
- د پښتو لغت
- په قلندر مومند د زېږ حسرت د پي اېچ ډي مقاله

دور

تنقيد

ليک وليم هنري هارسن
ترجمه قلندر مومند

قلندر مومند

ريسرچ سٽيل

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**